

**UCHWAŁA NR XXXI/236/2013
RADY GMINY KWILCZ**

z dnia 2 lipca 2013 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Kwilcz na lata 2013 – 2016”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2013 r. poz. 594 z późn. zm.) w związku z art. 87 ust 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) Rada Gminy Kwilcz uchwała, co następuje:

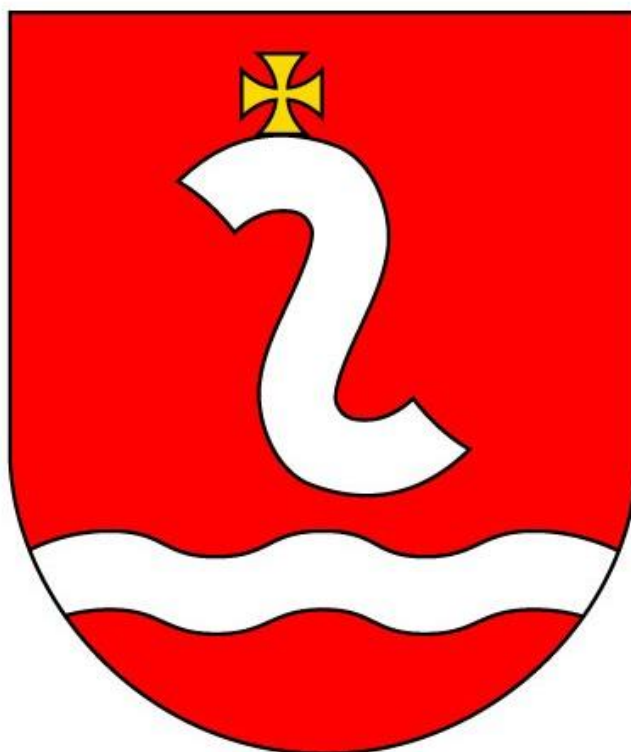
§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kwilcz na lata 2013 – 2016”, zaopiniowany pozytywnie przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Kwilcz.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady
Gminy

Grzegorz Korpik

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY KWILCZ
NA LATA 2013-2016**

Na zlecenie:

Wójta Gminy Kwilcz

Opracował:

mgr Robert Jędrzejczak

PAŹDZIERNIK - LISTOPAD 2012

SPIS TREŚCI

1. Wstęp.	4
1.1. Zarys geograficzno-historyczny gminy Kwilcz.	5
1.2. Cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.	8
1.3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.	9
2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.	12
2.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.	12
2.1.1. Tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.	12
2.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013.	14
2.1.3. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.	15
2.2. Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004 – 2013.	16
2.3. Zgodność Programu z dokumentami szczebla wojewódzkiego i powiatowego.	16
2.3.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku.	16
2.3.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.	18
3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Kwilcz.	20
3.1. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.	22
3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych w ewidencji konserwatorskiej.	27
3.3. Wykaz zespołów zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków.	42
3.4. Krajobraz kulturowy gminy Kwilcz.	44
3.5. Zabytki archeologiczne.	46
3.5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.	46
3.5.2. Wykaz stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazu.	46
3.5.3. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków.	46
4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.	47
4.1. Stan zachowania najcenniejszych zabytków i dziedzictwa	

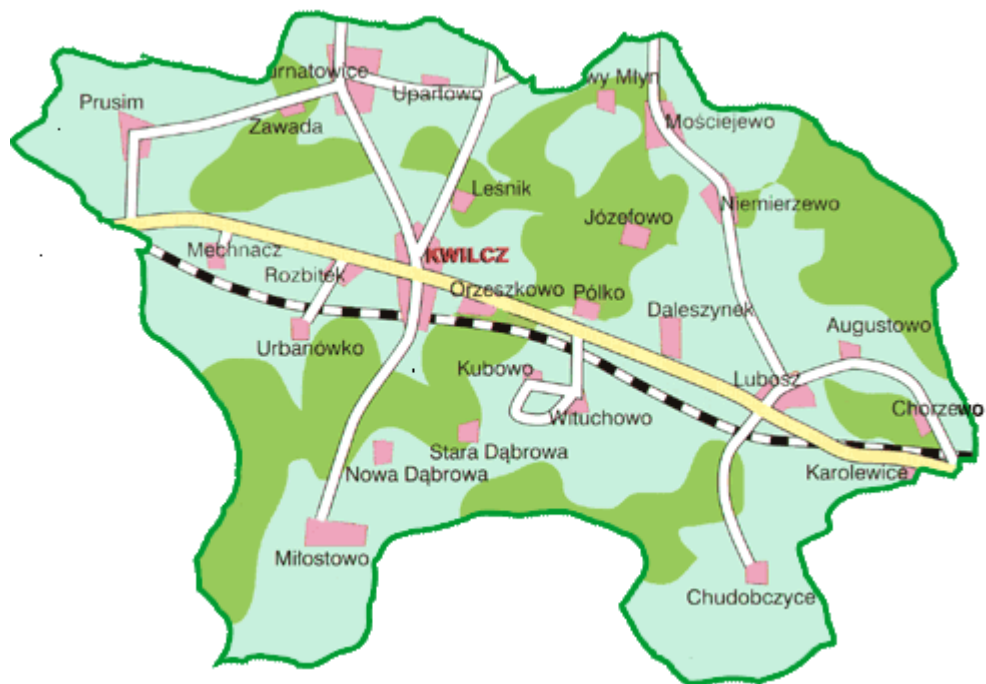
archeologicznego na terenie gminy Kwilcz.	47
4.2. Uwarunkowania ochrony zabytków i stanowisk archeologicznych wynikające ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kwilcz oraz Planu rozwoju lokalnego gminy Kwilcz na lata 1999-2012.	57
4.3. Uwarunkowania ochrony zabytków wynikające ze Strategii Rozwoju Gminy Kwilcz do 2004 r. i Planu Operacyjnego na lata 2005 – 2015 r.	62
4.4. Uwarunkowania ochrony zabytków i dziedzictwa archeologicznego wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Kwilcz.	64
4.5. Uwarunkowania ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego wynikające z obszarów ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.	68
4.6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zabytków archeologicznych.	71
4.6.1. Dzieje osadnictwa pradziejowego, stan zachowania zabytków archeologicznych, istotne zagrożenia oraz obszary największego zagrożenia dla zabytków archeologicznych.	71
5. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami	75
6. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	82
6.1. Zakończenie gminnej ewidencji zabytków.	82
6.2. Tworzenie parków kulturowych.	82
6.4. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.	82
6.5. Określenie sposobu realizacji celów gminnego programu opieki nad zabytkami.	85
7. Podział na obszary, projekty, zadania.	86
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.	91
9. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.	93
10. Zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.	93

1. WSTĘP.

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym dla innych aktów związanych z planowaniem i rozwojem gminy. Przedmiotem omawianego programu jest teren miejscowości i gminy Kwilcz w powiecie międzychodzkiem, w województwie wielkopolskim.

Głównym celem programu jest sformułowanie zadań, jakie winny być realizowane w zakresie ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego. Zadania te odnoszą się do obszaru całej gminy jako regionu administracyjnego, wraz ze wszystkimi obiektami zabytkowymi, stanowiskami archeologicznymi i całością problematyki z nimi związanej. Program ten ma określić pewien stan idealny w zakresie opieki nad zabytkami – wskazywać konieczne do wykonania zadania i sugerować sposoby ich realizacji. Jego ideą jest również dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Kwilcz. Istotnym jest, aby poprawa ta dokonywała się przy współudziale społeczności lokalnej, w różnych formach jej aktywności. Obowiązkiem władz publicznych jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających na celu jej sprawne działanie.

Zgodnie z definicją określoną w *ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* program jest dokumentem wymagającym cyklicznej aktualizacji. Jego przyszłe modyfikacje winny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Ryc.1. Mapa gminy Kwilcz

1.1. Zarys geograficzno-historyczny gminy Kwilcz.

Gmina Kwilcz leży na Pojezierzu Wielkopolskim, w subregionie Pojezierza Poznańskiego. Turystycznie wchodzi ona w skład regionu określanego mianem Pojezierza Międzychodzko-Sierakowskiego, zaś głównymi atutami krajoznawczymi gminy są walory naturalne: piękno krajobrazu, lasy i jeziora. Administracyjnie Kwilcz położony jest w północno - zachodniej części województwa wielkopolskiego, wzdłuż drogi krajowej nr 24 Berlin - Warszawa. Jest jedną z 4 gmin wchodzących w skład powiatu międzychodzkiego i graniczy on z gminami: Międzychód (od zachodu), Pniewy (od wschodu), Lwówek (od południa), Sieraków (od północy) i Chrzypsko Wielkie (od północnego - wschodu). Siedziba władz samorządowych gminy znajduje się w Kwilczu, miejscowości położonej w samym centrum jednostki terytorialnej. Jej obszar wynosi 141,8 km². W 16 sołectwach mieszka 6215 osób.

Ukształtowanie terenu gminy Kwilcz jest dziełem lądolodu skandynawskiego, który tysiące lat temu kształtował współczesny nam obszar badań. Przez jego środek przebiega graniczny zasięg substadiału zlodowacenia

poznańskiego. Pozostałością po tym jest pasmo wzgórz morenowych, przebiegające przez środkową i północną część gminy. Stanowi ono fragment tzw. środkowo-poznańskiej moreny czołowej. Pasma wzgórz morenowych na terenie gminy przebiega przez okolice Mechnacza, tereny na północ od Kwilcza, okolice Niemierzewa, osiągając kulminację na północ od wsi Pólko – gdzie mamy wyniesienia o wysokości nawet do 126 m n.p.m. Duże urozmaicenie krajobrazu wprowadzają doliny strumieni i jezior, mające tutaj układ południków. Na terenie gminy znajduje się 14 jezior o powierzchni ponad 1ha oraz kilkanaście mniejszych akwenów, nie licząc kilkudziesięciu tzw. oczek polodowcowych.

Szata leśna jest tutaj bardzo urozmaicona; występują liczne bory sosnowe, lasy mieszane i lasy liściaste. Wiele cennych drzew, niejednokrotnie o wymiarach pomnikowych rośnie w parkach dworskich. Największy park podworski znajduje się w Rozbitku (o pow. 13,3 ha), a inne znajdują się m.in.: w Mościejewie (pow. 8,0 ha), Kwilczu (pow. 4,0 ha), Chudobczycach (pow. 2,7 ha), Wituchowie (pow. 2,0 ha), Luboszu (1,0 ha) i Nowej Dąbrowie (1,0 ha).

Znaczną część obszaru Gminy (6400 ha) zajmuje Sierakowski Park Krajobrazowy, który charakteryzuje się unikatowym krajobrazem polodowcowym. Park ten został utworzony w 1991 r. dla ochrony krajobrazu polodowcowego o rzeźbie urozmaiconej wzgórzami morenowymi i wydiami z licznymi jeziorami, dolinami rzek i lasami wartościowymi przyrodniczo.

Najstarsza wzmianka w dokumentach pisanych związana z terenem gminy Kwilcz dotyczy wsi Miłostowo i pochodzi z 1218 r., sam zaś Kwilcz po raz pierwszy pojawia się w dokumentach pisanych z 1388 r. W poznańskich aktach grodzkich występuje wówczas zapis: „Debeslaus de Quilcze”, a także „Quilecz”, „Quilicz” i „Quilcz”. Najprawdopodobniej nazwa miejscowości pochodzi od nazwy strumienia, a ta od kwilenia ptaków lub szumu – kwilenia wody. W XIV w. okolice Kwilcza znalazły się w nowo utworzonym powiecie poznańskim, stan taki istniał do końca XVIII w. Dobra kwileckie obejmujące

środkową część obecnej gminy, należały wówczas do rodu Bylinów Szreniawitów, których osiadła na tym terenie część przyjęła w XV w. nazwisko Kwileccy. Zachodnia część obecnej gminy z ośrodkiem w Prusimiu należała do Nałęczów, a później do Ostrorogów. Pomimo, że osada miała charakter zabudowy miejskiej, Kwilcz nigdy praw miejskich nie otrzymał. W dobie reformacji, w 2 połowie XVI w. stał się on jednym ze znaczniejszych w Wielkopolsce ośrodków braci czeskich. Szlachta mieszkająca na terenie parafii przyjęła wówczas nową wiarę. Ówczesny dziedzic Kwilcza – Jan Kwilecki, przekazał kościół na zbór dla innowierców i zmuszał chłopów do zmiany wiary oraz uczestnictwa w nabożeństwach protestanckich, ustalając karę 4 grosze dla kmieci i 2 dla zagrodników za nieobecność na nabożeństwach. We władanie katolików kościół kwilecki powrócił w 1643 r.

Według niektórych historyków kościoła, parafia w Kwilczu powstała najpóźniej w XIII w. Na dawne datowanie parafii wskazuje wezwanie kościoła – św. Michał i jej rozległy obszar obejmujący pięć wsi: Kwilcz, Rozbitek, Miłostowo, Wituchowo i Orzeszkowo. W XVI w. lub wcześniej przy kościele istniała szkoła, w której nauczycielem był organista. W latach 1766 do 1782 obok starego drewnianego kościoła pobudowano murowany, a w latach 1792 do 1793 wybudowano 45 metrową wieżę. W czasie drugiego rozbioru Polski Kwilcz dostał się pod panowanie pruskie. Budowa na początku XIX w. nowego traktu komunikacyjnego z Berlina przez Kostrzyn, Skwierzynę, Pniewy do Poznania spowodowała duże ożywienie gospodarcze miejscowości i okolicznych wsi. Powstała tu m.in. jedna z pierwszych w kraju cukrowni, która w późniejszym okresie uległa likwidacji. W 1818 r. Kwilcz znalazł się w granicach nowo utworzonego powiatu międzychodzkiego. W 1833 r. istniało w Kwilczu wójtostwo sięgające po Łęczeczki i Białokosz. Dnia 7 kwietnia 1872 r. dla zamianifestowania patriotycznej postawy stanu chłopskiego (okres Kulturkampf) odbył się w Kwilczu wielki wiec włościan, na który przybyli chłopci ze wsi oddalonych nawet o 30 km. Na wiecu uchwalono publiczne

oświadczenie odrzucające zarzuty Bismarcka i popierające posłów polskich w walce z germanizacją. W 1888 r. zbudowano linię kolejową łączącą Rokietnicę i Pniewy z Międzychodem. Wybuch Powstania Wielkopolskiego w 1918 r. spotkał się z żywym zainteresowaniem w Kwilczu. 6 stycznia 1919 r. po rozdaniu przed kościołem ulotek Naczelnej Rady Ludowej zawiązał się w Kwilczu oddział powstańczy, który brał czynny udział w walkach wyzwoleniczych. Po wybuchu II wojny światowej miejscowość została zajęta przez hitlerowców 3 września 1939 r. 26 listopada 1913 roku przyszedł na świat w Kwilczu, ppłk Łukasz Ciepłiński, który od 1934 roku służył w Wojsku Polskim. Walczył nad Bzurą i w Puszczy Kampinoskiej, odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy. Po kapitulacji zaangażował się w działalność konspiracyjną w OOB, ZWZ a następnie AK. Od stycznia 1947 r. stał na czele Zrzeszenia "Wolność i Niezawisłość" (WiN). Aresztowany i stracony przez UB w 1951 r. Wyzwolenie spod okupacji hitlerowskiej w styczniu 1945 r. przyniosły miejscowości oddziały I Armii Pancernej gen. Michaiła Katukow. W obecnych granicach gmina została utworzona z dniem 1 stycznia 1973 r. Od 1 stycznia 1975 roku działał na terenie gminy Kombinat PGR w Kwilczu, jeden z największych w Wielkopolsce. W 1996 roku Parafia w Kwilczu obchodziła jubileusz 600-lecia istnienia. Z dniem 1 stycznia 1999 roku w ramach reformy administracyjnej Kwilcz wszedł w skład utworzonego wówczas powiatu międzychodzkiego, w ramach którego znajduje się do dnia dzisiejszego.

1.2. Cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami ma na celu poprawę stanu zachowania środowiska kulturowego gminy Kwilcz. Środkiem prowadzącym do jego realizacji jest ustalenie w programie uwarunkowań dotyczących organizacji i finansowania działań ochronnych wobec środowiska kulturowego oraz działań edukacyjnych i wychowawczych wobec społeczności gminnej.

Cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 162, poz. 1568). W myśl tego przepisu gminny program opieki nad zabytkami ma na celu w szczególności:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

1.3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią:

a) rozstrzygnięcia ustawowe:

- art. 5, 6 ust. 1 i art. 86 *Konstytucji RP* stwierdzające iż zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela,

- art. 7 ust. 1 pkt 9 *Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, ze zm.) stwierdzający, że: „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”,
- art. 87 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 162, poz. 1568) stanowiący, że:
  - wójt sporządza gminny program opieki nad zabytkami na okres 4 lat,
  - gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
  - gminny program opieki nad zabytkami ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
  - z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami wójt sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy,

b) pozostałe akty prawne regulujące kwestie ochrony zabytków:

W celu skutecznej opieki nad zabytkami istotne jest ponadto uwzględnienie innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w następujących aktach prawnych:

- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz. U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – *Prawo budowlane* (Dz. U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – *Prawo ochrony środowiska* (Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm),
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody* (Dz. U. z 2009 r., Nr 151, poz. 1220),

- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2001 Nr 13, poz. 123 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

c) dokumenty programowe gminy:

- *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kwilcz,*
- miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Kwilcz,
- Strategia rozwoju Gminy Kwilcz do roku 2004.

d) pozycje o charakterze pomocniczym:

- *Gminny raport o stanie zabytków w gminie Kwilcz. Poznań, wrzesień 2004* sporządzony przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (WWKZ) w Poznaniu,
- *Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku* przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego 19.12.2005r.,
- *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego,*
- *Tezy do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*

zatwierdzone przez Ministra Kultury Waldemara Dąbrowskiego, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby.

2. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

2.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały uwzględnione w tezach do krajowego programu opieki nad zabytkami oraz w *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020.*

2.1.1. Tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Podstawowym dokumentem o znaczeniu fundamentalnym w kwestii ochrony zabytków w Polsce są *Tezy do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami* opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury. W dokumencie tym stwierdza się, iż: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one, bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki. Zadaniem głównym polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie w najbliższych latach mechanizmów porządkujących tę sferę

i dostosowujących ją do warunków gospodarki rynkowej zarówno poprzez niezbędne uzupełnienia i korekty legislacyjne, jak i zmiany organizacyjne obejmujące konieczne rozszerzenie zakresu działań istniejących instytucji, aż po zmiany w strategii i organizacji ochrony. Te niezbędne, wprowadzane na drodze ewolucyjnej, zmiany powinny z jednej strony nie dopuścić do utracenia dotychczasowego bezcennego dorobku Polski w dziedzinie ochrony, z drugiej umożliwić funkcjonowanie i rozwój tej dziedziny w Zjednoczonej Europie. (...) Celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”. Bardzo istotne jest przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich: „Celem jest także stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

1. zasady *primum non nocere*,
2. zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
3. zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
4. zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
5. zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
6. zasady odwracalności metod i materiałów,
7. zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów-architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych – codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń”.

Do opracowania *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad*

zabytkami przyjęto następujące tezy:

1. Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami: stan zabytków nieruchomych, stan zabytków ruchomych, stan zabytków archeologicznych, stan zabytków techniki, pomniki historii i obiekty wpisane na *Listę światowego dziedzictwa UNESCO*, stan służb konserwatorskich, stan opieki nad zabytkami, stan uregulowań prawnych.
2. Działania o charakterze systemowym:
  - powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa,
  - wypracowanie strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
3. System finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
4. Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania – ujednolicenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
5. Kształcenie i edukacja: kształcenie specjalistyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.
6. Współpraca międzynarodowa: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca na obszarze Europy Środkowej.

2.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013.

Misją *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. jest zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój

regionów. Celem strategicznym strategii jest zrównoważenie rozwoju kultury w regionach poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków.

2.1.3. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.

W *Uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*, przyjętej w dniu 14 czerwca 2005 r., rozszerzono cele strategii, wprowadzono system jej realizacji, monitorowania i ewaluacji. Jednym z proponowanych kierunków działań jest ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez kompleksową rewaloryzację zabytków oraz obiektów przemysłowych i powojaskowych, ich adaptacje na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne, a także inne cele społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, budowa i rozbudowa sieci informatycznych w celu promocji potencjału kulturowego regionów, inwentaryzacja i digitalizacja zabytków dziedzictwa ruchomego i nieruchomego oraz ich promocja.

Jako podstawowe wskaźniki monitoringu i ewaluacji *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020* w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego uznano:

- a) liczbę zabytków ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- b) liczbę obiektów zrewitalizowanych i odnowionych,
- c) wartość odnowionych zabytków kultury.

2.2. Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013.

Instrumentem realizacji strategii jest *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013*. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za postępowanie niezgodne z prawem,
- intensyfikacja ochrony i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

2.3. Zgodność Programu z dokumentami szczebla wojewódzkiego i powiatowego.

2.3.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku.

W *Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego* przyjętej przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwałą nr XLII/692A/05 z dnia 19 grudnia 2005 r. ...główny cel rozwoju województwa został zdefiniowany następująco: „poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców”. Określone kierunki działań dla realizacji tak sformułowanej misji rozwoju województwa wielkopolskiego zawierają elementy ochrony i opieki nad zabytkami poprzez poniższe cele operacyjne i działania strategiczne:

A. Wzrost znaczenia i zachowanie dziedzictwa kulturowego:

- inwestycje w instytucjach kultury,
  - ochrona dorobku kulturowego,
  - wsparcie działań powiększających dorobek kulturalny regionu,
  - promocja aktywności kulturalnej mieszkańców,
- B. Przygotowanie i racjonalne wykorzystanie terenów inwestycyjnych:
- działania samorządów na rzecz przejmowania terenów i obiektów stanowiących mienie Skarbu Państwa,
- C. Wielofunkcyjny rozwój ośrodków subregionalnych i lokalnych:
- wzmocnienie ośrodków subregionalnych, w szczególności o takie funkcje jak edukacja akademicka, ponadlokalne usługi społeczne, kulturalne i komunikacyjne oraz usługi w sferze otoczenia biznesu i wspierania kooperacji w gospodarce,
  - poprawa stanu infrastruktury komunalnej i komunikacyjnej,
- D. Restrukturyzacja obszarów oraz sektorów o niewłaściwym potencjale rozwojowym:
- rewitalizacja dzielnic miast, terenów przemysłowych i powojkowych,
- E. Zwiększenie udziału usług turystyczno-rekreacyjnych w gospodarce regionu:
- inwestycje w infrastrukturę poprawiającą stan zagospodarowania obszarów atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym, z poszanowaniem wymogów ochrony środowiska,
  - wsparcie rozwoju bazy hotelowej i gastronomicznej,
  - promocja przedsiębiorczości w tym sektorze,
  - wsparcie rozwoju agroturystyki,
  - promocja turystyki alternatywnej,
- F. Poprawa warunków mieszkaniowych:
- przygotowywanie odpowiednich terenów pod budownictwo

mieszkańców,

- rewitalizacja dzielnic mieszkaniowych wraz z poprawą ogólnodostępnej infrastruktury usług i wypoczynku.

Spodziewane dla opieki nad zabytkami rezultaty tak ukierunkowanych działań to:

- osiągnięcie społecznej akceptacji i świadomości wagi spraw związanych z ochroną środowiska kulturowego,
- powstrzymanie degradacji centrum historycznego miejscowości,
- poprawa estetyki przestrzeni miejskiej,
- poprawa warunków zamieszkania w centrum miejscowości,
- wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania,
- przebudowa i modernizacja układu komunikacyjnego,
- ożywienie centrum miejscowości,
- promocja i rozwój markowego produktu turystycznego,
- wykorzystanie atrakcyjnego pod względem krajobrazowym i przyrodniczym otoczenia miejscowości dla jego rozwoju gospodarczego i turystycznego,
- połączenie i wykorzystanie zasobów przyrodniczych i kulturalnych w celach turystycznych i promocyjnych.

2.3.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego został przyjęty uchwałą nr XLII/628/2001 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 26 listopada 2001 roku i zmieniony uchwałą nr XLVI/690/10 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 26 kwietnia 2010 roku. Plan określił m.in.: cel sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego, zasady kształtowania przestrzeni, zasady zagospodarowania oraz kierunki zagospodarowania.

Według *Planu zagospodarowania przestrzennego województwa*

wielkopolskiego region ten posiada obszerny zasób cennych obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ewidencji konserwatorskiej, stanowiska archeologiczne oraz niezwykle bogate zasoby dziedzictwa kulturowego. Szczególnie cenne są najstarsze relikty kształtowania się państwowości polskiej oraz zespoły sakralne i pałacowe. Stanowią one wartość, która podlega ochronie prawnej, a kierunki polityki przestrzennej w zakresie tej ochrony muszą być zapisane w dokumencie, jakim jest plan zagospodarowania przestrzennego województwa.

W dokumencie tym określone zostały również ogólne zasady kształtowania przestrzeni, gdzie w przypadku obszarów miejskich przyjęto ochronę dziedzictwa kulturowego i tradycyjnych elementów takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty i panoramy. Rozwinięciem tych działań ma być m.in.: pojawienie się w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wymogów architektonicznych w odniesieniu do obiektów realizowanych w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych.

W przypadku kształtowania obszarów wiejskich, przyjęto ochronę charakterystycznych układów ruralistycznych, zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochronę zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków oraz elementów małej architektury. Przyjęto również zasadę twórczego wykorzystania wzorców architektury lokalnej, z jednoczesnym odwołaniem się do architektury regionalnej Wielkopolski, przy równoczesnym określaniu warunków dla nowoprojektowanej zabudowy. W kształtowaniu przestrzeni wokół miejsc cennych dla kultury wskazano na izolowanie tych miejsc, w celu ich lepszego wyeksponowania, od bezpośredniego styku z współczesnymi inwestycjami.

W zakresie ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego podkreślono objęcie obszarów chronionego krajobrazu i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych miejscowymi planami zagospodarowania.

Za główne zasady zagospodarowania przestrzennego woj. wielkopolskiego uznano m. in.:

- a) tworzenie warunków do współistnienia środowiska przyrodniczego i zurbanizowanego
- b) zachowanie dziedzictwa kulturowego i wpisanie go w struktury przestrzenne i otaczający krajobraz.

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego nie ujęto zasobów dziedzictwa kulturowego z obszaru gminy Kwilcz w planowanych zadaniach priorytetowych. Niemniej obszar ten jest wartościowy pod tym względem i należy doprowadzić do uwzględnienia go w przyszłych pracach nad aktualizacją celów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na szczeblu wojewódzkim.

3. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY KWILCZ.

Na terenie gminy Kwilcz istnieją trzy dobrze zachowane układy ruralistyczne, w tym jeden układ przestrzenny, ukształtowany etapami od średniowiecza do XX w. – układ wsi Kwilcz. W połączeniu z ponad 200 obiektami zabytkowymi, zespołami zabytków architektury, cmentarzami, parkami, z ponad 230 stanowiskami archeologicznymi oraz innymi elementami dziedzictwa kulturowego znajdującymi się na terenie objętym obszarową ochroną, stanowi on bazę o średnim stopniu nasycenia gminy substancją zabytkową, która częściowo podlega już ochronie konserwatorskiej z racji wpisania poszczególnych obiektów i zespołów do rejestru zabytków. Ponadto część zespołu stanowi liczna grupa zabytków wstępnie zewidencjonowanych, z których wybrane powinny zostać objęte taką ochroną z uwagi na wysoką wartość historyczną.

Szczegółowy rozkład ilościowy zabytków nieruchomych na terenie gminy Kwilcz prezentuje tabela:

TYP OBIEKTU		MUROWANY	DREWNIANY	W TYM WPISANY DO REJESTRU
1. UKŁADY URBANISTYCZNE	ilość 0	x	x	0
2. UKŁADY RURALISTYCZNE	ilość 3	x	x	0
2A. UKŁADY PRZESTRZENNE		x	x	0
3. ZABUDOWA MIESZKALNA	80	80	0	4
4. OBIEKTY SAKRALNE	9	9	0	8
a. kościoły romańskie		0	0	0
b. kościoły gotyckie		0	0	0
c. kościoły nowożytny XVI – XVIII w.		2	0	2
d. kościoły XIX w. – 1945r.		2	0	2
e. klasztory		0	0	0
f. synagogi, bożnice		0	0	0
g. kaplice, dzwonnice, bramy, ogrodzenia inne		5	0	4
5. BUDOWNICTWO OBRONNE	0	0	0	0
6. OBIEKTY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ	10	10	0	0
a. ratusze		0	0	0
b. budynki adm. publ., sądy, banki, poczty		1	0	0
c. szkoły		3	0	0
d. dworce kolejowe z zespołami budynków		2	0	0
e. leśniczówki i gajówki		0	0	0
f. karczmy i zajazdy		0	0	0
g. inne (mosty, wiadukty)		4	0	0
7. OBIEKTY PRZEMYSŁOWE I GOSPODARCZE	0	0	0	0
8. PAŁACE I DWORY	10	10	0	10
9. ZESPOŁY FOLWARCZNE	11	11	0	5
a. stodoły		11	0	5
b. spichrze		9	0	4
c. obory		14	0	4
d. stajnie		10	0	7
e. chlewnie		5	0	2
f. owczarnie		2	0	2
g. kuźnie		5	0	2
h. wagi		0	0	0

i. inne magazyny		3	0	2
j. gorzelnie i browary		3	0	3
k.rządcówki, kancelarie		3	0	3
k. inne		3	0	2
10. BUDOWNICTWO WIEJSKIE (w zagrodach)	2	0	0	0
a. stodoły		1	0	0
b. obory		1	0	0
c. chlewnie		0	0	0
d. stajnie		0	0	0
e. inwentarskie		0	0	0
f. inne		0	0	0
11. PARKI	ilość 9	x	x	9
a. altany, lodownie, inne elem. małej arch.	4	2	2	1
b. bramy i ogrodzenia	5	5	0	0
12. CMENTARZE	ilość 15	x	x	4
a. rzymsko-katolickie	4	x	x	2
b. ewangelickie	11	x	x	2
c. prawosławne	0	x	x	0
d. żydowskie	0	x	x	0
e. inne	0	x	x	0

Źródło: Raport o stanie zabytków w Gminie Kwilcz, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu, Poznań, wrzesień 2004.

3.1. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków

Wpisem do rejestru zabytków na obszarze gminy Kwilcz objęto do tej pory 5 odrębnych obiektów zabytkowych i 13 zespołów obiektów zabytkowych w większości założeń pałacowo – folwarcznych obejmujących 72 obiekty. Do tej grupy obiektów, ich zespołów i układów przestrzennych zastosowanie mają wszelkie rygory prawne wynikające z treści właściwych aktów prawnych. Podstawowe znaczenie ma *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 162, poz. 1568).

Pocztówka z początku XX w. z widokami z Kwilcza.

Obiekty zabytkowe i zespoły obiektów zabytkowych:

Chudobczyce

- zespół dworski, XIX/XX:
  - dwór, nr rej.: 2259/A z 08.12.1992
  - park z aleją dębową, nr rej.: 2001/A z 28.05.1985

Kwilcz

- kościół par. p.w. św. Michała, 1766-82, nr rej.: 2382 z 15.12.1933 z 26.05.1965 i 800/Wlkp/A z 7.06.2010,
- 2 wieże-kaplice, nr rej.: 76/A z 26.05.1965 i 800/Wlkp/A z 7.06.2010,
- ogrodzenie cmentarza przykościelnego (z rzeźbami), nr rej.: j.w.
- cmentarz przykościelny, nr rej.: 800/Wlkp/A z 7.06.2010,
- cmentarz parafialny, nr rej.: j.w.,

- ogrodzenie cmentarza parafialnego, nr rej.: j.w.

- zespół pałacowy, XVIII-XIX:
  - pałac, nr rej.: 75/A z 26.05.1965
  - oficyna północna, nr rej.: j.w.
  - park, nr rej.: j.w.
  - oficyna południowa, nr rej.: 2556/A z 28.08.1995
  - stajnia koni wyjazdowych i powozownia, nr rej.: j.w.
  - altana parkowa, drewn., nr rej.: j.w.

- zespół folwarczny, 2 poł. XIX - pocz. XX, nr rej.: 2560/A z 22.09.1995:
  - gorzelnia
  - spichrz
  - obora
  - rządówka, ul. 1 Maja 4
  - budynek gospodarczo-mieszkalny, ul. 1 Maja 2
  - chlewnia i obora
  - stolarnia
  - stajnia koni roboczych

Lubosz

- kościół par. p.w. Nawiedzenia NMP, 1818, nr rej.: 505/A z 19.03.1969

- zespół dworski, 2 poł. XIX, XX:
  - dwór, nr rej.: 2350/A z 11.04.1995
  - oficyna, nr rej.: 2369/A z 22.05.1995
  - park, nr rej.: 2545/A z 12.06.1995
  - cmentarz rodowy Bardt'ów, nr rej.: j.w.

- zespół folwarczny, 2 poł. XIX/XX, nr rej.: 2373/A z 29.05.1995:
  - gorzelnia
  - stajnia i dom mieszkalny
  - spichrz (ob. stajnia)
  - 3 stodoły
  - cieleńnik ze stelmacharnią i kuźnią
  - obora

Miłostowo

- kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. fil. p.w. Podwyższenia Krzyża, 1902, nr rej.: 2564/A z 16.10.1995
- cmentarz przykościelny, nr rej.: j.w.

Mościejowo

- zespół pałacowy, 1 poł. XIX, pocz. XX:
  - pałac, nr rej.: 2253/A z 28.10.1992
  - oficyna, nr rej.: 2323/A z 12.12.1994
  - park, nr rej.: 2000/A z 08.06.1985

Niemierzewo

- zespół dworski, XIX/XX, nr rej.: 2543/A z 12.06.1995:
  - dwór
  - park

Nowa Dąbrowa

- zespół dworski, poł. XIX, XX, nr rej.: 2372/A z 27.05.1995:
  - dwór
  - park

Orzeszkowo

- kościół ewangelicki, 1861, nr rej.: 2295/A z 14.01.1994
- cmentarz kalwiński, pocz. XIX, nr rej.: 2067/A z 27.02.1986
- dwór, 1 poł. XIX, nr rej.: 1579/A z 27.07.1974

Prusim

- zespół dworski, 2 poł. XVIII, 2 poł. XIX, nr rej.: 816/Wlkp/A z 09.08.1994 i 15.10.2010:
  - dwór
  - park
  - spichlerz, nr rej.: 816/Wlkp/A z 17.04.1970 i 15.10.2010:
- zespół folwarczny, poł. XIX/XX, nr rej.: 816/Wlkp/A z 15.10.2010:
  - obora i stajnia robocza
  - podwórze gospodarcze

Rozbitek

- zespół pałacowy, XVIII-XIX, nr rej.: 1408/A z 24.02.1973:
  - pałac
  - kaplica grobowa
  - park, nr rej.: kl.IV-83/40/58 z 14.11.1958
- zespół folwarczny, poł. XIX - pocz. XX, nr rej.: 2559/A z 22.09.1995:
  - stajnia z wozownią i domem stangreta
  - źrebięciarnia
  - folwark „stary” (wsch.):
  - gorzelnia
  - budynek mieszkalny (przy bramie wjazdowej)
  - folwark „nowy” (zach.):

- rządcówka
- owczarnia I
- magazyn
- owczarnia II
- stodoła
- kuźnia, garaże, magazyn

Wituchowo

- zespół pałacowy i folwarczny, XVIII-XX, nr rej.: 2092/A z 02.06.1986:
  - pałac
  - park
  - folwark:
  - stajnie
  - stajnia z powozownią
  - szorownia
  - chlewnia
  - stodoła
  - kuźnia
  - spichlerz
  - obora

3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości w ewidencji konserwatorskiej

Ewidencja zabytków z terenu gminy Kwilcz sporządzona przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu oprócz w/w obiektów zabytkowych objętych wpisem do rejestru zawiera wykaz ponad 200 innych zabytków nieruchomości, w tym 29 występujących w zespołach obiektów zabytkowych.

• **AUGUSTOWO**

1. POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU FOLWARCZNEGO:

- a. obora, mur., 1 ćw. XX,
- b. stodoła, mur., 1 ćw. XX,
- c. czworak , ob. dom nr 4, mur., pocz. XX.

• **CHUDOBCZYCE**

2. KAPLICA, wł. Parafia rzym. - kat. w Luboszu, mur., 3 ćw. XIX.

3. ZESPÓŁ DWORSKI, wł. Fundacja Pomocy Wzajemnej BARKA:

- a. dwór, mur., ok. 1907, arch. Roger Sławski,
- b. oficyna, nieużytkowana, mur., 2 poł. XIX, przebudowana na pocz. XX
- c. altana, drewniana, pocz. XX,
- d. ogrodzenie, mur., pocz. XX,
- e. park krajobrazowy, XIX/XX.

4. ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- kolonia pracowników folwarcznych:

- a. czworak, ob. dom nr 8, mur., k. XIX,
- b. ośmiorak, ob. dom nr 14 mur., 1897 r.,
- c. ośmiorak, ob. dom nr 15, mur., 2 poł. XIX,
- d. obora pracowników, murowana, 1898r.
przebudz. ok. 1870 r.

- podwórze folwarczne:

- e. obora I, mur., 1863 r., przebud. ok. 1970 r.,
- f. chlewnia, stajnia, octownia, mur., 1890 r.,
przebud. ok. 1970 r.,
- g. ogrodzenie, mur., k. XIX.

- **DALESZYNEK**

4. CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.,

- **KAROLEWICE**

6. POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU FOLWARCZNEGO:

a) Stodoła z częścią mieszkalną i inwentarską, nr domu 2, mur.,
przełom XIX i XX w.

b) Obora, mur., w stanie ruiny, przełom XIX i XX w.

- **KUBOWO**

7. CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.

- **KURNATOWICE**

8. SZKOŁA , mur, pocz. XX, rozbudowana w l. 70 XX.

9. POZOSTAŁOŚCI PARKU DWORSKIEGO krajobrazowy, k. XIX.

10. CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.,

- **KWILCZ**

11. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA

ARCHANIOŁA, ul. Kard. St. Wyszyńskiego:

a. kościół, mur., z lat 1766 - 1781, wieża z lat 1792 - 1793,
remontowana w 2 połowie XIX, w latach 1965, 1974, 2012,

b. dwie kaplice - kostnice, mur., z lat 1780 - 1790,

c. brama i ogrodzenie, mur., z lat 1780 - 1790,

d. plebania dawna altaria, ul. Kard. St. Wyszyńskiego nr 42, mur.,
k. XIX.

e. cmentarz przykościelny

12. ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO:

a. dworzec, ul. Dworcowa nr 4, mur., ok. 1888 r.,

- b. szalet, mur., ok. 1888 r.,
- c. budynek gospodarczy, mur. - szach., ok. 1888 r.,
- d. dom pracowników kolei I, ul. Dworcowa nr 1, mur., ok. 1888 r.,
- e. dom pracowników kolei II, ul. Dworcowa nr 2, mur., ok. 1888 r.,
- f. dom pracowników kolei III, ul. Miłostowska nr 3, mur.,
ok. 1888 r.,
- g. dom pracowników kolei IV, ul. Miłostowska nr 5, mur., ok.
1888 r.

13. ZESPÓŁ PAŁACOWY, ul. 1 Maja nr 7/9:

- a. pałac, mur., 1928 r., proj. arch. Karl Friedrich Schinkel, remont.
w latach 1947, 1961, 1987,
- b. dwór, od 1828 r. oficyna północna., mur., 2 połowa XVIII,
przebud. ok. 1928 r., remont latach 1962, 1987,
- c. oficyna południowa, mur., ok. 1828 r., proj. Karl Friedrich
Schinkel, remont w latach 40 XX, l. 60 XX, 1987 r.,
- d. altana, drewn., pocz. XX, odnowiona w 1989 r.,
- e. stajnia koni wyjazdowych i powozownia, mur., 2 ćw. XIX,
- f. brama i ogrodzenie, mur., pocz. XX,
- g. park krajobrazowy, pocz. XIX,

14. KOLONIA MIESZKALNA PRACOWNIKÓW FOLWARKU:

- a. rządówka, ul. Ogrodowa nr 2, ob. mieszkania, mur., pocz. XX,
- b. dom, ul. 1 Maja 2, mur., 4 ćw. XIX, przebud.,
- c. dom, mur., ul. 1 Maja nr 19, mur., pocz. XX,
- d. dwojak I, ul. Gumna 8, mur., pocz. XX, przebud.,
- e. dwojak II, ul. Gumna nr 9, mur., pocz. XX,
- f. trojak I, ul. 1 Maja nr 16, mur., k. XIX, przebud.,
- g. trojak II, ul. 1 Maja nr 17, mur., 1902 r., przebud.,
- h. trojak III, ul. 1 Maja nr 20, mur., 1903 r., przebud.,
- i. czworak I, ul. 1 Maja nr 6, mur., 1890 r., przebud.,

- j. czworak II, ul. 1 Maja 11, mur., 1890 r., przebud.,
- k. czworak III, ul. 1 Maja 22, mur., pocz. XX, przebud.,
- l. dziesięciorak, ul. 1 Maja 18, mur., XX, przebud.

15. ZESPÓŁ FOLWARCZNY, ul.1 Maja:

- podwórze zachodnie:

- a. rządówka, później kancelaria, obecnie mieszkanie, ul. 1 Maja nr 4, mur., ok. poł. XIX,
- b. obora, mur., 1892 r.,
- c. obora, mur., k.XIX.
- d. stajnia, 1888 r., przebud. w l. 80 XX,
- e. chlewnia, ob. nie użytkowana, mur., k. XIX.
- f. stolarnia, mur., 1896 r.

- budynki po wschodniej stronie drogi :

- g. spichlerz, mur., 2 ćw. XIX, rozbudowany około XIX, przebudowany w l.60 XX w.
- h. stodoła, mur., 1898 r., przebud.,
- i. gorzelnia, mur., 1872 r., rozbud. pocz. XX,

16. POCZTA NR 24, wł. państwowa, mur, koniec XIX w.

u l. K a r d. S t. W y s z y ń s k i e g o

- 17. DOM NR 1, wł. prywatna, mur., pocz. XX w.
- 18. DOM NR 6 wł. prywatna, mur., pocz. XX w.
- 19. DOM NR 22, mur., pocz. XX w.
- 20. DOM NR 23, wł. Gmina Kwilcz, mur., 1 ćw. XX w.
- 21. DOM NR 43, wł. Parafia rzym. - kat. p.w. św. Michała Archanioła, mur., pocz. XX w.
- 22. SZKOŁA NR 19, tzw. „Stara Szkoła”, wł. Gmina Kwilcz, mur, ok. 1888 r.

u l. L i p o w a

- 23. CMENTARZ PARAFIALNY, wł. Parafia rzym.- kat. p.w. św.

Michała Archaniola, pocz. XX w.

u l. Miłostowska

24. DOM NR 3, wł. prywatna, szachulcowy, I poł. XIX w.

25. DOM NR 4, wł. prywatna, szachulcowy, I poł. XIX w.

26. POZOSTAŁOŚCI ZAGRODY MŁYŃSKIEJ – STARY MŁYN,
ul. Leśnik 6

a) dom, wł. państwowa, mur, przełom XIX i XX w.

b) spichlerz, wł. państwowa, mur, przełom XIX i XX w.

c) budynek inwentarski, wł. państwowa, mur, przełom XIX i XX w.

• **LUBOSZ**

27. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA P.W. NAWIEDZENIA NMP:

a. kościół, mur., 1818 r.,

b. plebania, nr 12, mur., pocz. XX,

c. budynek gospodarczy, mur., 4 ćw. XIX.

28. CMENTARZ PARAFIALNY, wł. Parafia rzymsko-katolicka p.w.
Nawiedzenia NMP w Luboszu, przełom XIX/XX w.

29. SZKOŁA, Lubosz, mur., pocz. XX.

30. Dom pracowników kolei, mur., k. XIX

31. ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY, ul. Powstańców Wlkp.:

- zespół dworski

a. dwór, mur., 1915 r., remont. w latach 1949, 1981,

b. oficyna I, ul. Powstańców Wlkp. nr 32 mur., 1895 r.,

c. oficyna II ze stajnią, mur., z lat 1942 - 1943,

d. powozownia, mur., k. XIX w.,

e. lodownia, mur., pocz. XX w.,

f. ogrodzenie i brama, mur., pocz. XX w.,

g. park krajobrazowy, XIX w,

h. cmentarz rodowy Bardt'ów, kon. XIX w.

- podwórze folwarczne:

- h. stajnia, spichlerz, mur., 4 ćw. XIX w.,
- i. stajnia, obora. mur., k. XIX w.,
- j. obora I, mur., 4 ćw. XIX w.,
- k. obora II, mur., 4 ćw. XIX w.,
- l. stodoła I, mur., ok. 1880 r.,
- ł. stodoła II, mur., 4 ćw. XIX w.,
- m. stodoła III, mur., 1 ćw. XX w.,
- n. gorzelnia, mur., 4 ćw. XIX w.,
- o. kuźnia i stelmacharnia, mur., k. XIX w., przebudowana w latach 1940, 1980,

32. KOLONIA MIESZKALNA PRACOWNIKÓW FOLWARKU:

- a. dwojak I, ob. ul. Powstańców Wlkp., nr 25, mur., 2 poł. XIX w.,
- b. dwojak II, ob. ul. Powstańców Wlkp., nr 27, mur., 2 poł. XIX w.,
przebud.
- c. dwojak III, ob. ul. Pocztowa nr 1, mur., l. XX, przebudowany w latach 70 XX w.,
- d. dwojak IV, ob. ul. Pocztowa nr 2, mur., l. 20 XX w.,
przebudowany w latach 80 XX w.,
- e. czworak I, ob. ul. Powstańców Wlkp., nr 16, pocz. XX w.,
przebudowany w latach 70 XX w.,
- f. czworak II, ob. ul. Powstańców Wlkp., nr 29, mur., k. XIX w.,
przebud. l. 80 XX w.,
- g. czworak III, ob. ul. Powstańców Wlkp., nr 28, mur., k. XIX w.,
przebud. l. 70 XX w.,
- h. czworak IV, ob. ul. Powstańców Wlkp., nr 27, mur., k. XIX w.,
przebud. l. 70 XX w.,
- i. czworak V, ob. ul. Powstańców Wlkp., 26, mur., k. XIX w.,
przebud. l. 70 XX w.,

- j. czworak VI, ob. Powstańców Wlkp., 23, mur., 2 poł. XIX w.,
przebud. l. 70 XX w.,
- k. czworak VII, ob. ul. Powstańców Wlkp., 21, mur., 2 poł. XIX w.,
przebud. l. 70 XX w.,
- l. czworak VIII, ob. ul. Poczтовая nr 7, mur., 1917 r.,
- ł. sześciorak, ob. ul. Powstańców Wlkp., 19, mur., l. 20 XX w.,
przebud. l. 70 XX w.
33. DOM, ul. Powstańców Wielkopolskich 14, wł. prywatna, mur., pocz.
XX w.
34. DOM, ul. Powstańców Wielkopolskich 15, wł. prywatna, mur., kon.
XIX w.
35. ZAGRODA, ul. Powstańców Wielkopolskich 17 wł. prywatna:
a. obora, mur., 1907 r.,
b. stodoła, mur., 1907 r.,
36. CMENTARZ BARDTÓW, 2 poł. XIX w.,

Lubosz na początku XX w. Karta pocztowa.

• **MECHNACZ**

37. ZESPÓŁ SZKOŁY, wł. prywatna:
- a) Szkoła, mur., początek XX w.,
  - b) Stodoła, mur., początek XX w.,
38. DOM NR 5, mur. wł. prywatna, początek XX w.,
39. DOM NR 9, mur. wł. prywatna, początek XX w.,
40. DOM NR 18, mur. wł. prywatna, koniec XIX w.,
41. CMENTARZ EWANGELICKI, początek XVIII w.
42. CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w. – XX w.

• **MIŁOSTOWO**

43. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO, ob. fil. rzym. - kat.,
p.w. Podwyższenia Krzyża Św.:
- a. kościół, mur., 1902 r., remont. l. 40 XX w., l. 80 XX w.,
  - b. pastorówka, ob. dom nr 2, mur., ok. 1902 r.
  - c. cmentarz przykościelny XIX w.
44. ZAGRODA NR 47, wł. prywatna:
- a. dom, szach., 2 poł. XIX w.,
  - b. budynek gospodarczy, mur., 1899 r.
45. DOM NR 19, wł. prywatna, mur., 1906 r.
46. DOM NR 20, wł. prywatna, mur., pocz. XX w.
47. DOM NR 21, wł. Gmina Kwilcz, mur., pocz. XX w.
48. DOM NR 22, wł. prywatna, mur., 1905 r.
49. DOM NR 27, wł. prywatna, mur., pocz. XX w.
50. DOM NR 28, wł. prywatna, mur., pocz. XX w.
51. DOM NR 33, wł. prywatna, mur., 1910 r.
52. DOM NR 44, wł. prywatna, mur., pocz. XX w.
53. DOM NR 45, wł. Gmina Kwilcz, mur., pocz. XX w.

54. DOM NR 46, wł. prywatna, mur., 1908 r.

55. CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w. – XX w.

• **MOŚCIEJEWO**

56. KAPLICA, ob. kościół fil. rzym. - kat. p.w. MB Częstochowskiej, mur. - szach., kaplica - ob. prezbiterium z 1763 r., nawa i kruchta z lat 1925 - 1930, przebud. i rozbud. w 1990 r.

57. ZESPÓŁ PAŁACOWY, wł. prywatna:

a. pałac, mur., 1906 r., remont. ok. 1950 r. i w 1998.

b. oficyna, mur., 1 poł. XIX w., ob. wyremontowany.

c. powozownia, mur., pocz. XX w., ob. cz. wyremontowany,

d. park krajobrazowy, poł. XIX w., XX w.

e. brama wjazdowa, mur., pocz. XX w.

58. ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. czworak, ob. dom nr 22, mur., 1908 r., przebud. w 1970 r.,

b. kancelaria, nie użytkowana, mur., 1890 r., przebud. ok. 1970 r.,

c. spichlerz, mur., 1923 r.

59. ZESPÓŁ ZAGRODY MŁYŃSKIEJ, wł. prywatna:

a) dom młynarza, mur., koniec XIX w.,

b) budynek inwentarski, mur., koniec XIX w.,

60. CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w. – XX w.

• **NIEMIERZEWO**

61. SZKOŁA, mur., 1907 r.

62. ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., pocz. XX, przebud. w latach 1923 -

1924, remont. ok. 1950 r.,

b. dwór, tzw. "stary", później oficyna, ob. mieszkania, mur.,

1 poł. XIX w., dobudowane skrzydło ok. 1930 r.,

- c. park krajobrazowy, poł. XIX w., częściowo przekształcony w latach. 20 XX w.

63. ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- podwórze gospodarcze:

- a. obora I, mur., 1863 r, przebud. w 1915 r. i 1970r.,
- b. obora II, cielętnik, mur., pocz. XX w.,
- c. spichlerz I, mur., ok. poł. XIX w.,
- d. spichlerz II, mur., k. XIX w.,
- e. kuźnia, mur., ok. 1920 r.

- kolonia domów pracowników folwarcznych:

- f. dwojak, ob. dom nr 3, mur., k. XIX w.,
- g. czworak, ob. dom nr 4, mur., pocz. XX w.,
- h. czworak, ob. dom nr 16, mur., pocz. XX w.,
- i. czworak, ob. dom nr 17, mur., pocz. XX w.,

• **NOWA DĄBROWA**

64. ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór, mur., z lat 1924 - 1925, remont. ok. 1950r.,
- b. park krajobrazowy, poł. XIX w., część. przeksz. w 1924 r.

65. ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. czworak z budynkiem gospodarczym, ob. dom nr 4, mur., ok. 1920 r., przebud. ok. 1970 r.,
- b. obora, ob. chlewnia, mur., pocz. XX w., przebud. ok. 1970 r.,
- c. stajnia, ob. chlewnia, mur., pocz. XX w., przebud. ok. 1970 r.,
- d. spichlerz, mur., 1923 r.,
- e. stodoła, drewn., ok. 1930 r.

• **ORZESZKOWO**

- 66. KOŚCIÓŁ KALWIŃSKI, ob. nieużytkowany, mur., ok. 1861 r.

67. POSTERUNEK POLICJI, ob. dom nr 1, wł. prywatna, mur., 1902 r.
68. ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY:
- a. dwór, ob. mieszkania, mur., 1 poł. XIX w.,
  - b. stajnia, mur. - drewn., 2 poł. XIX w.,
  - c. obora, mur., 2 poł. XIX w., przebud. ok. 1920 r, i w l. 50 XX w.,
  - d. obora, mur., k. XIX w., przebud.
  - e. spichlerz, mur., k. XIX w., przebud. w 1959 r.
  - f. stodoła, mur., 4 ćw. XIX w,
  - g. budynek transformatorowni, mur., ok. 1920 r..
69. KOLONIA MIESZKALNA PRACOWNIKÓW FOLWARKU:
- a. dwojak, ob. dom nr 23, mur., pocz. XX w., przebud.
w l. 70 XX w.,
  - b. czworak I, ob. dom nr 10, mur., pocz. XX w., przebud.
l. 60 XX w.,
  - c. czworak II, ob. dom nr 20, mur., pocz. XX w.,
  - d. czworak, ob. dom nr 21, mur., pocz. XX w., przebud. w latach
60 i 70 XX w.,
  - e. czworak III, ob. dom nr 22, mur., pocz. XX w, przebud. w latach
70 XX w.,
  - f. ośmiorak, ob. dom nr 11, mur., pocz. XX w., przebud. w latach
20 i 70 XX w.
70. CMENTARZ EWANGELICKI (KALWIŃSKI), pocz. XIX.
- **PÓLKO**
71. ZESPÓŁ FOLWARCZNY, wł. prywatna:
- a. dom mieszkalny, mur., około 1890 r.
  - b. kuźnia, mur., około 1890 r.
  - c. chlewnia, mur., około 1890 r.
  - d. stodoła, mat. mieszany, około 1890 r.

• **PRUSIM**

72. ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO:

- a. dworzec, mur., ok. 1888 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1888 r.,
- c. szalet, mur., ok. 1988 r.,
- d. dom pracowników kolei, mur., ok. 1888 r.,

73. GOŚCINIEC, ob. dom nr 19, mur., pocz. XX w.

74. ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- zespół dworski:

- a. dwór, 2 poł. XVIII w., przebud. około XIX w. i 1 ćw. XX w.,
- b. park krajobrazowy, XIX w., pocz. XX w.,

- zespół folwarczny:

- c. rządcówka, mur., 1906 r.,
- d. stajnia koni wyjazdowych, mur., ok. 1880 r., przebud. ok. 1995 r.
- e. obora i stajnia koni roboczych, mur., 1877 r., rozbud. ok. 1900 r.,
- f. chlew I, mur., 4 ćw. XIX w.,
- g. chlew II, mur., 1880 r.,
- h. spichlerz, mur., ok. 1884 r.
- i. pozostałości ogrodzenia, mur., 4 ćw. XIX w.

75. CMENTARZ EWANGELICKI, pocz. XIX.

• **ROZBITEK**

76. ZESPÓŁ PAŁACOWY:

- a. pałac, mur., z lat 1856 - 1858, arch. z kręgu F. A. Stülera, remont. około 1976, oraz od 2005 r.
- b. grobowiec rodziny von Reiche, mur., k. XIX w,
- c. stajnia koni wyjazdowych i dom stangreta, mur., l. 50 XIX w.,
- d. źrebięciarnia, mur., l. 50 XIX w.,
- c. park krajobrazowy, po 1860 r.

77. ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- kolonia mieszkalna pracowników folwarku:
  - a. rządówka, mur., 1906 r.,
  - b. dwojak II, ob. dom nr 5, mur., ok. 1890 r.,
przebud. w l. 50 XX w.,
  - c. trojak, ob. dom nr 7, mur., 1907 r., przebud. 1956 r.,
  - d. czworak I, ob. dom nr 6, mur., 1890 r., przebud. l. 50 XX w.,
  - e. czworak II, ob. dom nr 8, mur., 1906 r., przebud. l. 50 XX w.,
  - f. siedmiorak, ob. dom nr 4, mur., 1870 r., przebud. 1955 r.,
  - g. dom nr 11, mur., pocz. XX w., przebud. l. 60 XX w.,
  - h. dom nr 19, mur., ok. 1870 r.,
- stare podwórze - podwórze wschodnie:
  - m. gorzelnia, mur., XIX w.,
  - n. stolarnia i dom nr 22, mur., ok. 1895 r.,
przebud. l. 50 i 70 XX w.,
- nowe podwórze- podwórze zachodnie:
  - o. owczarnia, mur., pocz. XX w., przebud. 1940 r.,
  - p. stodoła, mur., pocz. XX w., spalona w 1939 r., odbud. i
podwyższona w 1941 r., przebud. w l. 70 XX w.,
  - r. obora, mur., pocz. XX w.,
  - s. kuźnia, garaże i magazyny, mur., 1941 r.,
  - t. magazyn i garaż, mur., ok. 1940 r.

• WITUCHOWO

78. ZESPÓŁ PAŁACOWY:

- a. pałac, mur., ok. poł. XIX w., rozbud. k. XIX w., i ok. 1910 r.,
przekształcony po 1945 r., w czasie remontu po 1970 r.
zniszczono detale fasady,
- b. oficyna, , mur., 1910 r., przebud.,

c. park krajobrazowy, 2 poł. XIX w.,

d. ogrodzenie i brama, mur., żel, k. XIX w., pocz. XX w..

79. ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- kolonia domów pracowników folwarcznych:

a. czworak I, mur. - glin., k. XIX w., przebud. w l. 70 XX w.,

b. czworak II, mur. - glin., k. XIX w., przebud. l. 70 XX w.,

c. sześćorak z budynkiem gospodarczym, mur., 2 poł. XIX w.,
przebud. 1950 r.,

- podwórze gospodarcze:

d. stajnia koni roboczych, ob. jałownik, mur., pocz. XX w.,
przebud. ok. 1960 r.,

e. stajnia, ob. garaże, mur., 2 poł. XIX w.,

f. stajnia i wozownia, mur., 2 poł. XIX, przebud.
w latach 1960 – 1970,

g. chlewnia, mur., pocz. XX w.,

h. obora, mur., 1881 r.,

i. budynek gospodarczy i gołębnik, mur., po poł. XIX w.,

j. spichlerz, mur., po poł. XIX w.,

k. stodoła, mur., 3 ćw. XIX w., przebud. ok. 1975 r.,

l. stodoła, mur., ok. 1900 r., przebud. ok. 1960 r.,

l. kuźnia z budynkiem mieszkalnym, mur., ok. 1900 r.

80. CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w. – XX w.

3.3. Wykaz zespołów zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

Na terenie gminy Kwilcz zabytki ruchome skupione są przede wszystkim w zabytkowych obiektach sakralnych – kościołach w Kwilczu i Luboszu. W głównej mierze zabytki ruchome stanowią elementy wystroju i wyposażenie w/w świątyń i są to: rzeźby, naczynia i szaty liturgiczne, oraz ołtarze, nagrobki, i ich części. 58 spośród nich wpisano do rejestru zabytków.

Najobfitszym zbiorem zabytków ruchomych wpisanych do rejestru jest zespół pochodzący z kościoła parafialnego p.w. Św. Michała w Kwilczu – stanowiący jego wyposażenie - razem 39 zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków pod numerem 251/Wlkp/B (dawniej 81/B) decyzją z roku 1971. Zespół ten jest udokumentowany na 25 kartach. Większość zabytków znajduje się w średnim stanie. Prawie wszystkie murowane i stiukowe elementy wystroju – ołtarze boczne oraz nagrobki rodziny Kwileckich stanowiące unikalny zespół z pogranicza późnego baroku i klasycyzmu wymagają podjęcia działań konserwatorskich przywracających im pierwotną świetność. Wskutek przeprowadzonej w I półroczu 2004 kontroli stanu zabytków ruchomych stwierdzono przekazanie przed laty późnogotyckiej monstrancji w depozyt do Muzeum Archidiecezjalnego i zaginięcie jednego pochodzącego z II poł. XVIII w. ornatu.

Kolejny zespół zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków stanowi wyposażenie kościoła p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Luboszu. Na jego zawartość składa się wyposażenie i wystrój złożony z 17 obiektów wpisanych pod numerem 253/Wlkp/B (dawniej 88/B) decyzją z 1971 r, oraz 2 kolejnych zabytków zapisanych pod nr 100/Wlkp/B z dnia 6 lipca 2007 r. Wśród nich jest m.in. obraz ołtarzowy z wizerunkiem Matki Boskiej z Dzieciątkiem z XVIII w., chrzcielnica, blachy i portrety trumienne z przełomu XVII i XVIII w., krucyfiksy, monstrancje i inne elementy wyposażenia świątyni. Niestety nie jest to pełna ewidencja, poza nią znajdują się zabytki

powstałe w XIX i I połowie XX w.

Prócz wyposażenia kościelnego zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków znajdują się na cmentarzu ewangelickim w Orzeszkowie, gdzie mamy do czynienia z 3 obiektami wpisanymi pod numerem 256/Wlkp/B (dawniej 166/B) decyzją z roku 1971, na zespół ten składają się pomniki nagrobne na dawnym cmentarzu kalwińskim: Jana Wilhelma Kassyusza, rodziny Kurnatowskich. Niestety nie jest to pełna ewidencja, gdyż poza nią znajdują się zabytki powstałe w XIX i I połowy XX w., kilka z nich wymaga podjęcia interwencji konserwatorskiej, głównie oczyszczenia z porostów i profilaktycznych działań hydrofobizujących.

Niestety, nieznanym jest los późnobarokowej rzeźby św. Jana Nepomucena pochodzącej z parku w Chudobczycach, która zaginęła w niewyjaśnionych okolicznościach.

Chudobczyce:

1. Późnobarokowa figura przydrożna św. Jana Nepomucena, XVIII w. (zaginiona), wpisana pod nr rej.: 164/A z dnia 7.12.1971 r.

Kwilcz:

1. Wyposażenie kościoła p.w. Św. Michała, XV-XIX w., 39 obiektów wpisanych pod nr rej.: 251/Wlkp/B – decyzja z 1971 r.

Lubosz:

1. Wyposażenie kościoła p.w. Nawiedzenia N.P. Marii, XVII –XIX w., 17 obiektów, nr rej.: 253/Wlkp/B – decyzja z 1971 r.

2. Wyposażenie kościoła p.w. Nawiedzenia N.P. Marii XVII-XIX. w., 2 obiekty nr rej.100/Wlkp/B z dnia 6 lipca 2007 r.

Orzeszkowo:

1. Pomniki nagrobne na dawnym cmentarzu kalwińskim należące do Jana Wilhelma Kassyusza, i członków rodziny Kurnatowskich, 3 obiekty wpisane pod nr 256/Wlkp/B – decyzja z 1971 r.

Oprócz tego, w gminie zewidencjonowano 17 kapliczek, figur wiejskich i przydrożnych.

3.4. Krajobraz kulturowy gminy Kwilcz.

Gmina Kwilcz, z racji swego położenia geograficznego oraz historycznego „bagażu doświadczeń”, wykształciła własny model krajobrazu kulturowego charakterystyczny dla zachodnich rubieży województwa wielkopolskiego.

Głównym czynnikiem kształtującym jej obraz w przeszłości i czasach współczesnych jest rzeźba terenu, duża ilość jezior, rolniczy charakter omawianego obszaru oraz położenie przy jednym z najważniejszych traktów lądowych łączących Poznań z Berlinem. Droga ta przecina bowiem obszar gminy biegnąc ze wschodu na zachód dzieląc ją praktycznie na dwie części. Ciekawe jest to, iż większość dawnych majątków ziemskich ma połączenie drogowe właśnie z tym traktem, nie zaś z najważniejszą miejscowością jaką jest Kwilcz.

Podstawowym elementem kształtującym krajobraz kulturowy Kwilcza jest rzeźba terenu. Obszar ten ukształtowany przez lodowiec, stanowi skraj Wysoczyzny Poznańskiej. Różnica poziomów dochodzi tu nawet do 30 m wysokości. Charakterystyczną cechą jest również duża liczba jezior, dawniej wykorzystywanych gospodarczo, a obecnie turystycznie. Fakt ten wpłynął na lokowanie osad na terenach sprzyjających uprawie i hodowli oraz łatwemu dostępowi do wody, gdzie we wsiach takich jak Prusim, Orzeszkowo, Kwilcz czy Lubosz zabudowa wiejska rozlokowana jest w bezpośredniej bliskości zbiorników wodnych.

Sieć osadnicza na terenie gminy Kwilcz rozłożone jest równomiernie na

całym jej obszarze. Wykształciła się ona również w związku z rolniczym charakterem tego obszaru i wyróżnia się typową zabudową wiejską, wśród której odnaleźć można bardzo dużą ilość zachowanych zespołów dworsko/pałacowo-folwarcznych. Miały one dodatkowo ogromne znaczenie w procesie kształtowania się obrazu kulturowego tego regionu. Ich obecność praktycznie w każdej wsi gminy sprzyjała rozwojowi gospodarczemu i kulturalnemu regionu. W dużej mierze to dzięki dawnym właścicielom ziemskim docierały tutaj nowinki technologiczne, gospodarcze, religijne i kulturalne wpływając na ogół społeczeństwa.

Centralnym punktem gminy jest wieś Kwilcz, która łączy w swym obrazie kulturowym komponenty rozwijającej się zabudowy miejskiej i wiejskiej, budownictwa sakralnego z obiektami o funkcjach gospodarczych. Elementem urozmaicającym ten obraz jest położenie przy ważnym szlaku handlowo komunikacyjnym biegnącym z Poznania do Berlina. To dzięki niemu miejscowość rozwijała się i czerpała zyski z pobieranych opłat drogowych.

Duży wpływ na obraz kulturowy Kwilcza mieli również jego właściciele - Kwileccy, będący w posiadaniu wsi od średniowiecza po czasy współczesne. To dzięki nim powstało piękne założenie pałacowo – folwarczne, czy też ufundowany przez nich kościół parafialny p.w. Św. Michała. To również za ich przyczyną doszło do „rewolucji” religijnej, kiedy to w 2 połowie XVI w. Jan Kwilecki narzucił zmianę wiary na protestantyzm wśród swych poddanych. Ostateczny układ zabudowy i wizerunek Kwilcza ukształtowany został w drugiej połowie XIX w. i na początku XX w., kiedy to ostatecznie wytyczono trakt drogowy do Berlina, wybudowano linię kolejową, wzniesiono pałac i stopniowo zaczęto zastępować starą drewnianą zabudowę – nową murowaną. Żadne z założeń ruralistycznych z terenu gminy Kwilcz nie jest objęte ochroną konserwatorską i nie jest wpisane do rejestru zabytków.

3.5. Zabytki archeologiczne.

3.5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

Na terenie gminy Kwilcz nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

3.5.2. Wykaz stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazu.

Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazu sporządzono na podstawie informacji zawartych na mapach stanowisk archeologicznych wykonanych w ramach programu *Archeologiczne Zdjęcie Polski* (AZP). Stanowiska, o których mowa w tym rozdziale, to miejsca przekształcone przez działalność człowieka w pradziejach w sposób charakterystyczny i odznaczający się w terenie. Są to m.in. grodziska, kurhany, grobowce megalityczne itp.

Na terenie gminy Kwilcz nie są znane stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazu.

3.5.3. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków.

STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE	ILOŚĆ	W TYM WPISANE DO REJESTRU
a) grodzisko	0	0
b) osada	213	0
c) cmentarzysko	20	0
d) inne	0	0
RAZEM	233	0

Źródło: Raport o stanie zabytków w Gminie Kwilcz, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu, Poznań, wrzesień 2004.

Z terenu gminy Kwilcz znane są w chwili obecnej ponad 233 stanowiska archeologiczne. Nie jest to jednak dokładny obraz osadnictwa pradziejowego na tym obszarze, gdyż szczegółową analizę utrudniają obszary leśne przecinające ten teren pasami oraz powierzchniowy zakres badań AZP. Ponadto niektóre obszary AZP wymagają ponownej weryfikacji i uszczegółowienia. Tak mała ilość stanowisk na tym terenie wskazuje na znaczne rozrzedzenie sieci osadniczej. Słabe wyniki powierzchniowe sprawiają że na chwilę obecną nie jest możliwym przeprowadzenie konstruktywnej diagnozy zmian osadniczych zachodzących w obrębie gminy Kwilcz.

4. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO.

4.1. Stan zachowania najcenniejszych zabytków na terenie gminy Kwilcz.

Na terenie gminy Kwilcz znajdują się 74 obiekty wpisane do rejestru zabytków architektury. Brak jest zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków. Są tu trzy kościoły, jedna kaplica, 10 dworów i pałaców, 9 parków.

Najstarszym zabytkiem architektury sakralnej jest kościół par. p.w. Św. Michała Archanioła w Kwilczu. Wzniesiony w latach 1766 – 81 staraniem braci Jana, Franciszka i Adama Kwileckich, z później dobudowaną wieżą w latach 1792-93. W ostatnich latach ze środków unijnych dokonano gruntownych napraw obiektu polegających m.in.: w 2010 roku na wykonaniu prac remontowych dachu wieży kościoła, a w 2011 r. przeprowadzeniu remontu pozostałej części dachu świątyni polegający na wymianie pokrycia, opierzenia, rynien, oraz odnowieniu elewacji budynku oraz muru z 2 wieżami otaczającymi kościół. W wyniku tych prac przywrócono świątyni dawną świetność i interesujący wygląd zewnętrzny. Jej stan na chwilę obecną należy ocenić jako dobry.

Drugi kościół, o skromniejszej klasycystycznej architekturze, usytuowany jest w Luboszu. Kościół p.w. Nawiedzenia NMP wzniesiony został w latach 1818-1823 z fundacji Bnińskich. Budowla salowa nakryta jest dachem 2-spadowym z niską wieżą od strony zachodniej. W 1 połowie 2004 r. przeprowadzony został remont polegający na wymianie pokrycia dachowego, impregnacji wieżby dachowej, wymianie opierzeń i instalacji odwadniającej. Jednocześnie wykonano naprawę tynków oraz pomalowano trzy elewacje wieży w partii dachowej. W kolejnych latach wykonano prace renowacyjne wewnątrz świątyni. Jej stan należy ocenić jako dobry.

W Orzeszkowie zachowała się dawna kaplica ewangelicka. W 2001 r. w wyniku nakazu konserwatorskiego ze środków ówczesnej Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa wykonany został remont zabezpieczający kaplicy polegający na kapitalnym remoncie wieżby dachowej, założeniu nowego pokrycia z dachówki karpiówki, wykonaniu nowej sygnaturki, założeniu opierzeń, rynien i rur spustowych oraz ażurowym zamurowaniu otworów okiennych. Obiekt jest zabezpieczony przed dostępem osób trzecich. Zabytek stanowi własność prywatną i nie jest on użytkowany. Konieczne jest znalezienie nowej funkcji dla obiektu i dokończenie prac remontowych.

Na terenie gminy Kwilcz występuje aż 9 zespołów pałacowo i dworsko – parkowych o bardzo ciekawej architekturze. Wszystkie zespoły wpisane są do rejestru zabytków. Najstarszym obiektem rezydencjonalnym na terenie gminy jest dwór w Prusimiu, w zrębach pochodzący z końca XVIII w, gruntownie przebudowany w połowie XIX i na pocz. XX w. Od 2004 r. stanowi on własność prywatną i dzięki działaniom właściciela został gruntownie wyremontowany i zaadaptowany na cele hotelowo – turystyczne związane z funkcjonowaniem skansenu „Olandia”. Szeroko prowadzone prace remontowe przywróciły piękno budynku i w pełni zabezpieczyły go na kolejne lata. W ramach rewitalizacji założenia dworsko – folwarcznego w Prusimiu dokonano również prac remontowych i adaptacji na cele turystyczne obiektów:

spichlerza, stajni koni wjazdowych, obory, chlewa I i chlewa II. Dzięki tym pracom doprowadzono kondycję obiektów zabytkowych do bardzo dobrego stanu.

Kolejnym niezwykle interesującym obiektem zabytkowym jest pałac w Kwilczu, wiązany przez badaczy z wybitnym niemieckim architektem Karlem Friedrichem Schinklem. Ta willowa rezydencja, wzniesiona ok. 1830 r. bardzo sprawnie wkomponowana została w krajobrazowe otoczenie. Poprzedza ją niewielki dziedziniec honorowy będący pozostałością dawnego dworskiego układu przestrzennego. Przy dziedzińcu wznoszą się dwie oficyny. Zespół stanowi własność prywatną, od wielu lat jest nieużytkowany. Pałac od kilku lat nie jest ogrzewany, ulega powolnemu niszczeniu. Pilnego remontu wymagają opierzenia, rynny i rury spustowe, a także pokrycia dachowe. W nieco lepszym stanie są dwie oficyny. W wyniku nakazu konserwatorskiego został przeprowadzony na przełomie 2003 i 2004 r. przez Agencję Nieruchomości Rolnych Oddział w Poznaniu remont dachu oficyny północnej. Druga oficyna jest również nieużytkowana, w pokryciu dachowym widoczne ubytki dachówki. Tuż przy wjeździe do zespołu znajduje się dawna stajnia, która także wymaga pilnego podjęcia prac remontowych.

Z pierwszej połowy XIX w. pochodzi klasycystyczny dwór w Orzeszkowie będący własnością Skarbu Państwa w administrowaniu Agencji Nieruchomości Rolnych, użytkowany jako mieszkania. Parterowy, nakryty naczółkowym dachem pokrytym dachówką jest w stanie średnim. Konieczny byłby remont konstrukcji dachowej, pokrycia dachowego i elewacji.

Pałac w Rozbitku od strony stawu. Karta pocztowa z początku XX w.

Z połowy XIX w. pochodzą dwa neogotyckie pałace w Rozbitku i w Wituchowie. Pałac w Rozbitku, pochodzący z lat 1856-68, wiązany jest z postacią z kręgu wybitnego architekta niemieckiego Fryderyka Augusta Stillera. Stanowi on obecnie własność prywatną i jest w trakcie prac remontowych. W 2003 i 2004 r. wykonany został kapitalny remont konstrukcji dachowej, wykonano nowe pokrycie dachowe z dachówki karpiówki, wykonano remont wież połączony z rekonstrukcją dawnego wyglądu hełmów. W kolejnych latach prace remontowe objęły również wnętrze pałacu i adaptację na cele kulturalne i edukacyjne. W przyszłości planowana jest rewitalizacja paku przypałacowego. Stan obiektu należy ocenić na bardzo dobry.

Z poł. XIX w. pochodzi również neogotycki pałac w Wituchowie, rozbudowany na pocz. XX w. Obiekt stanowi własność Skarbu Państwa administrowany przez Agencję Nieruchomości Rolnych w Poznaniu. W połowie lat 90. XX w. przeprowadzony został częściowy remont dachu. Budynek na chwilę obecną jest częściowo nieużytkowany i dozorowany jest przez

dzierżawcę. Stan obiektu wymaga w przyszłości remontu.

Z początku XX w. pochodzi niewielki dwór w Chudobczycach dzieło znanego wielkopolskiego architekta Rogera Sławskiego. Obiekt stanowi własność Fundacji Pomocy Wzajemnej Barka, która wykonała remont instalacji wewnętrznych oraz kapitalny remont dachu oraz pomieszczeń we wnętrzu dworu. Jego stan ocenić należy na dobry.

Również z pocz. XX w. pochodzi dwór w Mościejewie, stanowiący własność prywatną. Od 2003 r. trwały przy obiekcie intensywne prace remontowe i restauratorskie, zmierzające do przywrócenia obiektowi jego dawną świetność, które zakończono z pełnym sukcesem. Wraz z znajdującą się w sąsiedztwie dworu dawną oficyną dworską, tworzą one niezwykle piękny odnowiony zespół dworski.

Z ok. 1910 roku pochodzą dwie kolejne rezydencje tj. dwór w Luboszu i dwór w Niemierzewie wzniesione z podobnej stylistyce tzw. „landhausstil”. Okazalszy jest dwór w Luboszu stanowiący własność prywatną o ciekawej bryle i rozplanowaniu wnętrza z zachowanym dużym holem pośrodku. Obecnie obiekt jest nieużytkowany, gdyż z budynku zostały w 2004 r. wyprowadzone wszystkie zamieszkujące go rodziny. Obiekt wymaga natychmiastowego zagospodarowania. Obiekt sprzedany został w 2007 roku.

Z okresu międzywojennego pochodzi dwór w Nowej Dąbrowie, będący własnością Skarbu Państwa administrowany przez Agencję Nieruchomości Rolnych. Obecnie obiekt jest nieużytkowany, zamknięty przed dostępem osób postronnych. Wymaga jednak pilnego podjęcia prac remontowych szczególnie związanych z naprawą pokrycia dachowego oraz remontem tylnego ryzalitu. Przygotowano jednak program remontowy obiektu i w najbliższym czasie mają rozpocząć się prace renowacyjne zmierzające do przywrócenia jego piękna.

Przy ww. pałacach i dworach zachowały się zespoły folwarczne, które częściowo wpisane są do rejestru zabytków. Do rejestru wpisane są zespoły folwarczne wraz z budynkami gospodarczymi w Kwilczu, Rozbitku, Wituchowie i Luboszu, a także teren dziedzińca gospodarczego w Chudobczycach. Na chwilę obecną dochodzi do zmian własnościowych tych majątności, gdzie z własności Skarbu Państwa przechodzą one w ręce prywatne. Z 3 ćw. XIX w. pochodzą budynki wchodzące w skład zespołu folwarcznego w Wituchowie, szczególnie wyróżniające się wśród budownictwa folwarcznego w Wielkopolsce. Część budynków tj. spichlerz, kuźnia z domem mieszkalnym, budynek gospodarczy z gołębnikiem, stajnia i obora wzniesione zostały z kamienia. Kuźnia z domem mieszkalnym oraz budynek gospodarczy z gołębnikiem w wyniku nakazów konserwatorskich zostały wyremontowane w 2000 r. W najgorszym stanie jest dawna chlewnia o częściowo zawalonych ścianach, zniszczonym stropie i konstrukcją dachowej, która z uwagi na bardzo duży stopień zniszczenia obiektu powinna zostać wykreślona z rejestru zabytków. Pozostałe budynki w stanie średnim, użytkowane, właściciel prowadzi drobne prace zabezpieczające. Dawna kompozycja podwórza została częściowo zniekształcona w wyniku postawienia dużej wiaty dostawionej do budynku stodoły.

Zespół folwarczny w Kwilczu, będący w części własnością prywatną, składa się z dwóch zespołów budynków usytuowanych po dwóch stronach drogi do Sierakowa. Po stronie wschodniej znajduje się dawna gorzelnia z 1872 r. oraz duży spichlerz z ok. poł. XIX w. ob. nieużytkowane. Na chwilę obecną gorzelnia jest w bardzo złym stanie technicznym. Doszło do zawalenia części stropów i dużej degradacji substancji zabytkowej. Po zachodniej stronie drogi jest podwórze folwarczne z wyróżniającym się pod względem architektury budynkiem rządcówki, zamieszkanym przez lokatorów. Budynki gospodarcze pochodzą z końca XIX w, pocz. XX w. oraz z lat 30.XX w. Obecnie

nieużytkowane wymagają wykonania bieżących prac konserwacyjnych. W poprzednich latach dokonano naprawy dachu na budynku stolarni, usytuowanej pośrodku podwórza. Jednak obecnie szczególnie pilna jest naprawa budynku stajni koni roboczych zamieniona na mieszkanie. Jego stan jest na tyle poważny że grozi on zawaleniem. Prac remontowych wymagają również inne budynki, w tym rządcówka.

Interesujący zespół zabudowy folwarcznej zachował się w Luboszu, także wpisany do rejestru zabytków. Wśród zabudowy podwórza szczególnie wyróżnia się gorzelnia, stodoły oraz dawana stajnia z ceramiczną głową konia nad głównym wejściem.

Kolejny duży zespół zabudowań folwarcznych zachował się w Rozbitku. Zespół składa się z dwóch podwórz. Część podwórza wschodniego stanowi własność prywatną i należy do obecnego właściciela zespołu pałacowo-parkowego. Na tym terenie znajduje się dawna stajnia koni wyjazdowych z wozownią i domem stangreta o interesującej architekturze powiązanej jednocześnie z pałacem. Obiekt ten znajduje się w bardzo złym stanie technicznym. Część sklepień stajni jest zawalona, podobnie tylna ściana. Mocno wypaczone są ściany wsch. i pd. Właściciel budynku wykonał już inwentaryzację obiektu i w najbliższym czasie rozpoczną się prace remontowe obiektu. Druga część podwórza wsch., na terenie której znajduje się gorzelnia z 2 połowy XIX w. oraz niewielki budynek mieszkalny stanowi własność prywatną. Podwórze zach. oraz rządcówka stanowią również własność prywatną. Rządcówka użytkowana była jako biuro i mieszkania jest w stanie dość dobrym, niewielkich napraw wymaga pokrycie dachowe oraz rynny i rury spustowe. Budynki folwarczne tj. dwie owczarnie, dwie stodoły, magazyn, kuźnia są w zadawalającym stanie technicznym. Najwięcej napraw wymaga budynek kuźni, garażu i magazynu. Podwórze gospodarcze w Chudobczycach stanowiące własność Skarbu Państwa w administrowaniu Agencji

Nieruchomości Rolnych dzierżawione jest przez Fundację Pomocy Wzajemnej BARKA, obiekty są użytkowane.

PARKI

Na terenie gminy znajduje się 9 parków, wszystkie wpisane do rejestru zabytków. Park w Chudobczycach (nr rej. 2001/A) - będący w użytkowaniu Fundacji Pomocy Wzajemnej „BARKA”. Na bieżąco prowadzone są w nim prace porządkowe i pielęgnacja drzewostanu. W skład założenia wchodzi także aleja dojazdowa do folwarku. Częściowo zachowało się kamienne ogrodzenie parku, brama wjazdowa, drzewostan.

Park w Kwilczu (nr rej. 75/A) z dobrze zachowanym układem kompozycyjnym, choć mocno zniekształconym przez niekontrolowane zakrzaczenia i brak pielęgnacji. Z pierwotnego układu parku zachowało się częściowo ogrodzenie, dwie bramy wjazdowe aleja kasztanowców, kolisty podjazd, pierwotny drzewostan. Ciekawostką dendrologiczną jest rosnący w parku Kasztan jadalny *Castanea sativa*. Park na chwilę obecną odzyskał dawnego właściciela w postaci rodziny Kwileckich.

W Luboszu (nr rej. 2545/A) znajduje się rozległy park położony nad jeziorem, będący otoczeniem dworu a następnie przechodzący w swobodny park o charakterze leśnym. Na terenie parku znajduje się cmentarz ewangelicki wraz z kwaterą dawnych właścicieli majątku. Obecnie park należy do osoby prywatnej, a część leśna do Nadleśnictwa Pniewy utrzymany w stanie dostatecznym

Park w Mościejewie (nr rej. 2000/A) jest obecnie własnością prywatną. Wykonano w nim prace renowacyjne, porządkowe i sanitarne. Wykonano również część prac związanych z oczyszczeniem systemu wodnego oraz z uregulowaniem stosunków wodnych na terenie parku.

Założenie parkowe w Niemierzewie (nr rej. 2543/A) jest w stanie złym, prace pielęgnacyjne prowadzone są jedynie w minimalnym zakresie. Park ten obecnie jest własnością prywatną.

Nowa Dąbrowa (nr rej. 2372/A), park należący do Skarbu Państwa w administrowaniu Agencji Nieruchomości Rolnych – praktycznie nie są wykonywane w nim żadne prace pielęgnacyjne mające na celu jego dobre utrzymanie. Częściowo zachowany jest w nim jednak układ kompozycyjny.

Park w Prusimiu (nr rej. 2311/A) znajduje się w rękach prywatnych. Park o bardzo mocno zniekształconym układzie kompozycyjnym i mocno przetrzebionym drzewostanie. Wykonane zostały w nim prace rewaloryzacyjne zmierzające do przywrócenia pierwotnego wyglądu i funkcji.

Założenie parkowe w Rozbitku (nr rej. 1408/A) rozległe założenie z bardzo starym i pięknym drzewostanem dębowo – bukowym, Najważniejszym elementem kompozycyjnym parku jest czterorzędowa aleja platanowa prowadząca do pałacu. Aleja ta jest rzadkością w skali kraju. W parku występuje także tak jak w Kwilczu kasztan jadalny. Na terenie parku znajduje się cmentarz dawnych właścicieli zespołu. Ważnym elementem w układzie parku jest system wodny wymagający oczyszczenia i uregulowania stosunków wodnych. Obiekt w trakcie prac rewaloryzacyjnych. Własność prywatna.

Park w Wituchowie (nr rej. 2092/A) należący do Skarbu Państwa w administrowaniu Agencji Nieruchomości Rolnych. Prace porządkowe i sanitarne prowadzone są w minimalnym zakresie, układ kompozycyjny zniekształcony poprzez brak pielęgnacji parku. Przed pałacem dwa okazałe platany, zachowało się częściowo murowane ogrodzenie od strony drogi. Drzewostan w dobrym stanie.

CMENTARZE.

Na terenie gminy znajduje się pięć cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków. Dwa z nich to cmentarze przykościelne – Kwilcz (nr rej. 800/Wlkp/A z 7.06.2010 r.) i Miłostowo (nr rej. 2564/A z 16.10.1995 r.), jeden w formie cmentarza rodowego – Lubosz (nr rej. 2545/A z 12.06. 1995 r.), jeden parafialny w Kwilczu (nr rej. 800/Wlkp/A z 07.06.2010 r.) oraz jeden kalwiński. Jest to cmentarz ewangelicki (kalwiński) w Orzeszkowie wpisany pod nr 2067/A. Cmentarz ten wymaga jednak bieżących zabiegów pielęgnacyjnych i napraw nagrobków. Pozbawiony jest również ciągłego dozoru co może sprzyjać dewastacji zabytkowych nagrobków. Dwa cmentarze są położone na terenie parków wpisanych do rejestru (Lubosz, Niemierzewo) i podlegają ochronie jako elementy kompozycyjne założeń parkowych. Pozostałe 10 cmentarzy figurują w ewidencji wojewódzkiej. Na terenie gminy występują 4 cmentarze rzymsko – katolickie i 11 cmentarzy ewangelickich. Cmentarze katolickie znajdują się w dobrym stanie natomiast cmentarze ewangelickie- z wyjątkiem Orzeszkowa w stanie złym – zdewastowane zarośnięte wymagające przeprowadzenia choćby podstawowych prac porządkowych.

4.2. Uwarunkowania ochrony zabytków i stanowisk archeologicznych wynikające ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kwilcz oraz Planu rozwoju lokalnego gminy Kwilcz na lata 1999-2012.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kwilcz sporządzone zostało w 1999 r., obowiązuje od 2003 r., przez zespół pod kierunkiem mgr inż. arch. Krzysztofa Wize z Poznania. Dokument ten składał się z trzech głównych części: *Diagnoza stanu istniejącego*, *Uwarunkowania Rozwoju Gminy* oraz *Kierunki rozwoju przestrzennego gminy*

W ciągu trzynastu lat wprowadzano do studium kilkakrotnie zmiany i aktualizacje. Ostatnia obowiązująca zmiana wprowadzona została 31 stycznia 2012 r. i przyjęta została Uchwałą nr XVI/107/2012 Rady gminy Kwilcz.

W „Studium...”, w punkcie **III „Diagnoza stanu istniejącego”** autorzy dokumentu sporządzili analizę środowiska kulturowego badanego obszaru. Zawiera ona m.in.: informacje ogólne związane z powstaniem analizy kulturowej, krótki rys historyczny, historię rozwoju przestrzennego gminy, wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków, wykaz zespołów dworsko-folwarcznych, sakralnych i innych obiektów znajdujących się w rejestrze i ewidencji. Dodatkowo w rozdziale tym poruszono kwestie stanowisk archeologicznych.

W punkcie **IV „Uwarunkowania rozwoju Gminy”** autorzy sygnalizują dwojakie skutki posiadania dóbr kultury, gdzie z jednej strony uatrakcyjniają one gminę i są szansą jej rozwoju, jednak z drugiej strony stanowią pewnego rodzaju barierę w swobodnym jej rozwoju. Uważają również, że największe znaczenie mają tereny atrakcyjne krajobrazowo wzbogacone o zabytki. Na tej bazie można bowiem rozwijać rekreację pobytową, świąteczną i turystykę. W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie wskazują na następujące przepisy związane z ochroną zabytków:

- dla właścicieli lub użytkowników obiektów wpisanych do rejestru zabytków istnieje obowiązek (na mocy ustawy z dnia 15.02.1962 r. o ochronie dóbr kultury i muzeach) uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich zmian w zakresie funkcji, formy i detali architektonicznych, wystroju wnętrz itp.
- dla właścicieli lub użytkowników obiektów cennych kulturowo objętych ochroną istnieje obowiązek zasięgnięcia opinii WKZ w zakresie zmian j.w.

Autorzy „Studium...” uważają, iż na terenie gm. Kwilcz nie zakłada się radykalnych przekształceń funkcjonalno-przestrzennych istniejących jednostek

osadniczych, a ich rozwój będzie przebiegał sukcesywnie, w związku z czym nie ma specjalnych zagrożeń dla zasobów dziedzictwa kulturowego. Największym zagrożeniem natomiast może być brak świadomości społeczeństwa odnośnie potrzeby chronienia tych zasobów i brak środków finansowych na utrzymanie ich na odpowiednim poziomie.

W punkcie V „**Kierunki rozwoju przestrzennego gminy**” określono szczegółowe zasady ochrony dóbr kultury. Zawierają się one w postaci następujących zapisów:

- Podstawową zasadą pozwalającą na zachowanie dóbr kultury dla przyszłych pokoleń jest bezwzględne przestrzeganie prawa obowiązującego w tym zakresie, ujętego generalnie w ustawie o ochronie dóbr kultury z dnia 15.02.1962 r.
- Ze względu na ciągłe zmiany zachodzące w wykazie obiektów objętych ochroną wprowadzane przez Służbę Ochrony Zabytków i Archeologa Wojewódzkiego konieczne jest systematyczne korygowanie - na podstawie danych z służb – wykazu zabytków, jaki znajduje się w materiałach inwentaryzacyjnych do nin. studium.
- Ustawa o ochronie dóbr kultury i muzeach nakłada na właścicieli i użytkowników obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązek uzgadniania w Wojewódzkim Konserwatorium Zabytków wszelkich zmian w zakresie funkcji, formy i detali architektonicznych, wystroju wnętrz itp., natomiast właścicieli i użytkowników cennych kulturowo obiektów objętych ochroną zobowiązuje do zasięgnięcia opinii WKZ w zakresie zmian jw.
- Dla Wójta Gminy Kwilcz istnieje obowiązek uwzględniania wytycznych konserwatorskich przy wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu dla obiektów objętych ochroną lub będących w ich sąsiedztwie, o ile zagospodarowanie to może w jakikolwiek sposób

naruszyć wartość obiektów chronionych.

- Gmina winna szczególną troską otoczyć miejsca pamięci narodowej i nieczynne cmentarze poprzez: sprzątanie ich otoczenia, odnawianie tablic informacyjnych, remonty dróg dojazdowych itp., a w odniesieniu do obiektów zabytkowych, których nie jest właścicielem - wymusić (odpowiednimi przepisami prawa lokalnego i nadzorem nad ich realizacją) przynajmniej utrzymanie porządku i czystości w ich bezpośrednim sąsiedztwie.
- Sprawa finansowania remontów i utrzymania obiektów podlegających ochronie konserwatorskiej wykracza poza ramy nin. studium, a jest to bezdyskusyjnie podstawa zachowania wszystkich dóbr kultury materialnej dla przyszłych pokoleń.

W zakresie ochrony krajobrazu działania gminy sprowadzają się do przestrzegania ustaleń obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i nin. studium. Są one uzgodnione ze służbami konserwatorskimi i w związku z tym zabezpieczają tereny cenne krajobrazowo przed degradacją. Planując lokalizację wież elektrowni wiatrowych w okolicach obrębów geodezyjnych Mechnacz, Prusim, Rozbitek, Urbanówko należy wziąć pod uwagę widok zabudowań wsi. Należy planować rozmieszczenie wież elektrowni wiatrowych w odległości zapewniających ochronę siedzib ludzkich we wsi Mechnacz od negatywnego wpływu funkcjonowania elektrowni wiatrowych (tj. ok. 400 m od zabudowań przeznaczonych na stały pobyt ludzi) oraz chronić stanowiska archeologiczne zlokalizowane na obszarze zmiany studium zgodnie z przepisami odrębnymi.

W kwestii zasobów dziedzictwa archeologicznego autorzy *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kwilcz* zastosowali następujące zapisy związane z ochroną dziedzictwa

archeologicznego:

- w punkcie **III „Diagnoza stanu istniejącego”** autorzy opracowania podają liczbę śladów osadnictwa pradziejowego z terenu gminy Kwilcz, gdzie na chwilę obecną według nich mamy do czynienia ze 175 stanowiskami archeologicznymi. Znane są one głównie w wyniku badań powierzchniowych, gdzie 8 uznano za stanowiska o dużej wartości poznawczej. Jednak dopiero ich pełne rozpoznanie poprzez prace wykopaliskowe pozwoli dokładnie sprecyzować ich wartość poznawczą. Wskazują również na strefy intensywnego występowania stanowisk w dolinach cieków wodnych i okolic jezior: w Chorzewie, Mościejewie, Kwilczu, Józefowie, Kurnatowicach, Prusimiu, Upartowie, Orzeszkowie, Luboszu, Rozbitku, Daleszynku i Niemierzewie, gdzie intensywnie występują stanowiska z okresu tzw. kultury łużyckiej. Najliczniej reprezentowane jest jednak osadnictwo z okresu średniowiecza; gdzie w tym czasie kształtuje się obecny układ poszczególnych miejscowości. Szczególnym miejscem są tereny wokół samego Kwilcza, którego metryka sięga XIV w.
- w punkcie **IV „Uwarunkowania rozwoju gminy”** w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie wskazują na następujące przepisy związane z ochroną zabytków archeologicznych:
  - istnieje obowiązek uwzględniania wytycznych konserwatorskich przy wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu dla obiektów objętych ochroną (lub będących w ich sąsiedztwie, o ile zagospodarowanie to może w jakikolwiek sposób naruszyć wartość obiektów chronionych),
  - na obszarach ochrony archeologiczno-konserwatorskiej podjęcie jakichkolwiek inwestycji związanych z pracami ziemnymi musi być uzgodnione z Konserwatorem Zabytków Archeologicznych, który uzależni wydanie zgody na podjęcie prac od zapewnienia sfinansowania

przez inwestora ewentualnych badań wykopaliskowych lub nadzorów archeologicznych.

- w punkcie V „**Kierunki rozwoju przestrzennego gminy**” określono szczegółowe zasady ochrony m.in. archeologicznych dóbr kultury. Zawierają się one w postaci następujących zapisów:
  - Podstawową zasadą pozwalającą na zachowanie dóbr kultury dla przyszłych pokoleń jest bezwzględne przestrzeganie prawa obowiązującego w tym zakresie, ujętego generalnie w ustawie o ochronie dóbr kultury z dnia 15 lutego 1962 r.
  - Ze względu na ciągle zmiany zachodzące w wykazie obiektów objętych ochroną wprowadzane przez Służbę Ochrony Zabytków i Archeologa Wojewódzkiego konieczne jest systematyczne korygowanie - na podstawie danych z służb – wykazu zabytków, jaki znajduje się w materiałach inwentaryzacyjnych do nin. studium.
  - Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, ustala się konieczność przed uzyskaniem decyzji o pozwoleniu na budowę uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków prac ziemnych związanych z budową elektrowni wiatrowych wraz z towarzyszącą im infrastrukturą. Zakres koniecznych badań archeologicznych określi pozwolenie WWKZ na badania archeologiczne przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.
  - Na obszarach ochrony archeologiczno-konserwatorskiej podjęcie jakichkolwiek inwestycji związanych z pracami ziemnymi musi być uzgodnione z Konserwatorem Zabytków Archeologicznych, który uzależni wydanie zgody na podjęcie prac od zapewnienia sfinansowania przez inwestora nadzoru archeologicznego. Na terenie stanowisk wpisanych do rejestru zabytków należy liczyć się z zakazem jakichkolwiek inwestycji. Należy zaznaczyć, że zasięg stanowisk wyznaczony na podstawie badań

powierzchniowych nie zawsze jest zasięgiem, który dokładnie odpowiada występowaniu pozostałości pradziejowego osadnictwa pod ziemią. Tak, więc wyznaczony na mapie z wytycznymi archeologicznymi zasięg stanowisk trzeba traktować orientacyjnie; może okazać się podczas prac ziemnych, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonych stanowisk.

4.3. Uwarunkowania ochrony zabytków wynikające ze Strategii Rozwoju Gminy Kwilcz do 2004 r. i Planu Operacyjnego na lata 2005-2015.

W grudniu 2000 roku Rada Gminy Kwilcz przyjęła dokument *Strategia Rozwoju Gminy na lata 2000 – 2004*. W 2004 roku dokonano aktualizacji dokumentu aż do 2015 r. na potrzeby zmieniającej się sytuacji społeczno gospodarczej regionu. Opracowywanie strategii przekształciło się w proces społeczny. Radni, kierownictwa firm i instytucji, sołtysi, rolnicy, nauczyciele, działacze społeczni i pracownicy Urzędu Gminy wspólnie pracowali, tworząc poszczególne elementy Strategii. Wspólnie dokonano społecznej oceny mocnych i słabych stron gminy, określono szanse i zagrożenia gminy, wypracowano wizję i misję gminy. Zidentyfikowano najważniejsze problemy oraz ustalono cele strategiczne.

Do najważniejszych problemów gminy zaliczono wysokie bezrobocie, duże braki w zakresie infrastruktury technicznej, brak inwestorów zewnętrznych, małą aktywność gospodarczą, brak funduszy na rozwój.

W Strategii określono, co powinno zostać zrobione, aby poprawiła się jakość życia całej społeczności gminy. Zaproponowano sześć celów strategicznych dla gminy Kwilcz:

1. Poprawa atrakcyjności gospodarczej gminy.
2. Rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw.
3. Modernizacja rolnictwa.

4. Kompleksowa rozbudowa infrastruktury technicznej.

5. Rozwój usług społecznych.

6. Zagadnienia ekologiczne w rozwoju gminy.

W analizie SWAT dotyczącej ochrony środowiska naturalnego za jedną z mocnych stron tego obszaru uznano obecność parków pałacowych i dworskich. Jednak osoby sporządzające strategię nie uznały tego faktu jako szansę dla rozwoju gminy. Wśród zaznaczonych problemów w punkcie 6 zauważono brak ośrodka kultury oraz dużą dewastację obiektów zabytkowych w gminie. Przyjęty plan operacyjny na lata 2005-2015 zawiera przedsięwzięcia, jakie powinny zostać wykonane, aby osiągnąć cele, przyjęte w rozwoju gminy.

W ramach *Modernizacji rolnictwa* wśród celów operacyjnych założono w punkcie 5 działanie p.n.: Rozwój tożsamości społeczności wiejskiej i zachowania dziedzictwa kulturowego. Jego realizacja ma polegać na podjęciu działań, mających na celu zintegrowanie społeczności wiejskich i zachęceniu ich do aktywnego współdziałania w celu ogólnego rozwoju gminy. Konieczny w tym zakresie jest udział organizacji pozarządowych, które aktywnie włączyłyby się w proces rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Działania mogą mieć postać akcji informacyjnych, szkoleń, imprez kulturalnych sportowych, etc.

W ramach *Rozwoju usług społecznych* założono cel w postaci rozwoju kultury. Jak podają autorzy strategii ma on zostać zrealizowany poprzez organizowanie różnych imprez kulturalnych. Gdzie „szczególną rolę będą odgrywać w tym zakresie imprezy masowe, które dodatkowo będą przyczyniać się do integracji społeczeństwa Gminy. Będzie rozwijana działalność Gminnej Biblioteki Publicznej. Wspierane będą działania chórów, a także kół gospodyń wiejskich. Rozwój kultury powinien przyczynić się do podniesienia standardu życia i pracy na wsi. Na terenie Gminy znajdują się liczne obiekty zabytkowe, które nie są powszechnie znane. Kwilcz jest jedną z gmin w Wielkopolsce, która szczyci się bogatą tradycją i obyczajami, dlatego społeczność Gminy widzi

potrzebę należytej dbałości o dziedzictwo kulturowe tak, aby móc jak najwięcej przekazać przyszłym pokoleniom.”

W żaden inny sposób kwestie ochrony dziedzictwa narodowego w dokumencie tym nie zostały poruszone.

4.4. Uwarunkowania ochrony zabytków i dziedzictwa archeologicznego wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Kwilcz.

Jedną z form ochrony zabytków jest ustanowienie takowej w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Kwilcz nie posiada aktualnego *Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego* dla obszaru całej gminy. Uchwalone zostały jednak 52 obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Dla 26 z nich nie zastosowano jakiegokolwiek zapisu związanego z ochroną dziedzictwa kulturowego. Są to plany uchwalone w l. 90. i do 2005 roku XXI w. – nie zwracano w nich większej uwagi na zagadnienia związane z ochroną zabytków.

Kolejne plany w których zwrócono uwagę na ochronę zabytków i kwestie dziedzictwa archeologicznego to zespół 22 planów, gdzie zastosowane zapisy związane ze stanowiskami archeologicznymi. Ich brzmienie ma następującą formę:

„1. Obejmuje się ochroną stanowisko archeologiczne, dla którego w planie pokazano tylko orientacyjny zasięg jego występowania. Podjęcie jakichkolwiek prac budowlanych na tym terenie wymaga uzgodnienia z Konserwatorem Zabytków Archeologicznych.”

lub

„ § 8. **Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.**

Dla ochrony archeologicznej dziedzictwa kulturowego, prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu wymagają uzgodnień z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, dla określenia konieczności ewentualnych prac archeologicznych.

Dla pozostałych planów zastosowano zapisy wynikające ze specyfiki oraz charakteru opisywanego miejsca – użyto w nich następujących zwrotów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego archeologicznego:

- Uchwała nr XXXI/224/05 Rady Gminy Kwilcz z dnia 28.11.2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu ośrodka rekreacyjnego w Orzeszkowie zastosowano następujące zapisy:

„Punkt 3 Jako obowiązujące w planie ustala się:

4. strefę ochrony widokowej z drogi krajowej na zabytkowy zespół pałacowo-parkowy, w której utrzymuje się istniejące zadrzewienie i nie dopuszcza się nowych nasadzeń zielenią wysoką,
5. strefę ochronną od zabytkowej alei, która musi pozostać niezabudowana; w jej obrębie dopuszcza się nowe zadrzewienia nie konkurujące z aleją,
1. dwa zespoły zieleni ochronnej o charakterze krajobrazowym od strony jeziora i rowu, oznaczone na rysunku planu symbolem ZO; obowiązuje utrzymanie istniejących zespołów zwartej zieleni; dopuszcza się nowe nasadzenia wkomponowane w krajobraz, z wyłączeniem strefy ochrony widokowej,

Punkt 4.

Obejmuje się ochroną stanowisko archeologiczne, dla którego w planie pokazano tylko orientacyjny zasięg jego występowania. Podjęcie jakichkolwiek prac budowlanych na tym terenie wymaga uzgodnienia z Konserwatorem Zabytków Archeologicznych”.

- Uchwała nr XXI/141/2008 Rady Gminy Kwilcz z dnia 6 października 2008 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Kwilcz; Miłostowo, dz. nr ewid. 167, 204 i 201; przeznaczenie aktywizacja gospodarcza. Zastosowano w niej następujący zapis:

„§ 8.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Dla ochrony archeologicznej dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

- 1) teren opracowania objęty jest strefą „W” ochrony archeologicznej. Jest to teren cenny archeologicznie ze względu na zlokalizowane na tym terenie stanowiska archeologiczne. Możliwe jest inwestowanie na obszarze stanowiska archeologicznego jedynie w przypadku przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych na całym stanowisku, a po ich przeprowadzeniu wykreślenie przebadanego obiektu z rejestru zabytków;
  - 2) na pozostałym terenie, poza stanowiskiem archeologicznym, działalność inwestycyjna wymaga uzyskania uzgodnienia Konserwatora Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji (nadzór archeologiczny, a w przypadku wystąpienia nowych stanowisk – ratownicze badania wykopaliskowe);
  - 3) w razie przypadkowego odkrycia obiektów archeologicznych należy, zgodnie z art. 31, 32 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku., Dz.U. Nr 162 poz. 1568, zabezpieczyć znalezisko i zgłosić ten fakt do właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków”.
- Uchwała nr XXII/146/08 Rady Gminy Kwilcz z dnia 24.11.2008 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Kwilcz: Mechnacz, część działki nr ewid. 43/1; przeznaczenie

- eksploatacja kruszywa naturalnego. Zastosowano w niej następujące zapisy:

„§ 8.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Dla ochrony archeologicznej dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek przeprowadzenia:

- a) rozpoznawczych badań powierzchniowo-sondażowych,
- b) stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu,
- c) sprawozdania z badań powierzchniowo-sondażowych zaakceptowane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- d) ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych.

Wszystkie prace archeologiczne muszą być uzgodnione pozwoleniem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę”.

- Uchwała nr XII/88/2011 RADY GMINY KWILCZ z dnia 10.11.2011r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 18/9 i części działki nr 18/10 w Rozbitku. Zastosowano w niej następujące zapisy:

„§9.

1. Ustala się, zgodnie z rysunkiem planu, strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej dla ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu dnia 22.09.1995 r. pod numerem 2559/A obejmujących kuźnię, garaże i magazyn, stodołę, owczarnię, magazyn nawozów, owczarnię. Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej jest równoznaczna z obszarem wpisanym do rejestru zabytków.

2. W strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej dopuszcza się przebudowę i remonty istniejących obiektów budowlanych, w zakresie określonym przez organ konserwatorski.
3. W strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej ustala się obowiązek uzgodnienia wszelkich prac budowlanych z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
4. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas prac ziemnych związanych z zabudowaniem bądź zagospodarowaniem terenu ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych. Wniosek o pozwolenie na prowadzenie prac archeologicznych winien być złożony do Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.”

4.5. Uwarunkowania ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego wynikające z obszarów ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

Walory przyrodnicze gminy powodują, że rozwój i działalność gospodarcza podporządkowane są wymogom ochrony środowiska naturalnego. Ochronie podlega również krajobraz kulturowy, czyli efekt działalności człowieka w przyrodzie w przeszłych czasach.

Teren gminy Kwilcz zajmuje szczególne miejsce w systemie obszarów chronionych kraju. Według koncepcji krajowej sieci ekologicznej położony jest na styku węzłowego Obszaru Międzyrzeckiego o znaczeniu międzynarodowym obejmującego m.in. zróżnicowany krajobraz Pojezierza Międzychodzko-Sierakowskiego z dużą ilością lasów i jezior oraz Puszczy Noteckiej, stanowiącej obszar węzłowy o znaczeniu krajowym. Do Wieloprzestrzennego Systemu Obszarów Chronionych opracowanych dla województwa wielkopolskiego włączono najcenniejsze przyrodniczo i krajobrazowo tereny,

których ogół czynników fizycznych i biologicznych wykazuje właściwości godne zachowania w stanie dotychczasowym. Na terenie gminy Kwilcz obszary i obiekty chronione na podstawie przepisów szczególnych oraz postulowane do ochrony to:

- Sierakowski Park Krajobrazowy powołany Rozporządzeniem Wojewody Poznańskiego z 1991 r., obejmujący środkową i północną część gminy tj. tereny o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi oraz krajoznawczymi. Proponuje się poszerzenie granic Sierakowskiego Parku Krajobrazowego na południe od trasy Poznań - Kwilcz - Międzychód;
- rezerwat częściowy „Bukowy Ostrów” obejmujący kompleks roślinności bagiennej w jeziorkach śródleśnych Ostrowo, Wspólne, Czarne oraz lasy bukowe, bukowo-dębowe, rzadką roślinność wodną i miejsca gniazdowania rzadkich gatunków ptaków.
- zespoły przyrodniczo - krajobrazowe:
  - zespół przyrodniczo-krajobrazowy florystyczno-morfologiczny oraz leśno – wodno - źródliskowy w rejonie jezior Ławica, Śremskiego i Chalinek, obejmujący obszary występowania rzadkich gatunków roślin i całych fitocenoz zasługujących na szczególną ochronę oraz unikalnych form krajobrazowych, basenów jeziornych i dolin rynnowych z jeziorami;
  - zespół przyrodniczo-krajobrazowy, florystyczny i morfologiczny nad Jez. Białokoskim obejmujący obszar leśny z miejscami występowania rzadkich fitocenoz oraz gatunków roślin zagrożonych i wymierających, oraz zbiorowisk roślinnych typowych dla Pojezierza Sierakowskiego;
  - zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Las Orzeszkowo” postulowany do ochrony z uwagi na miejsce gniazdowania rzadkich gatunków ptaków;

- zespół przyrodniczo-krajobrazowy faunistyczny „Jezioro Długie” z otoczeniem leśnym postulowany do ochrony z uwagi na piękno krajobrazu, miejsca gniazdowania rzadkich ptaków, występowanie gatunków roślin chronionych i całych zbiorowisk rzadkiej roślinności, jak roślin typowych dla Pojezierza Sierakowskiego. Tereny na północ od Jez. Długiego pretendują do ochrony w formie stanowisk dokumentacyjnych;
- zespół przyrodniczo-krajobrazowy florystyczny i morfologiczny „Doliny Potoku Kwileckiego” ze stawami i otoczeniem leśnym stanowiący obszar o wysokiej randze florystycznej i dużych walorach krajobrazowych,
- zespół przyrodniczo-krajobrazowy faunistyczny nad Jez. Lubiewie z ciekawymi zespołami roślinności łąkowej i szuwarowej.

Obszary te objęte ochroną w formie przyrodniczych zespołów faunistycznych obejmują miejsca rzadkich gatunków ptaków zaliczanych w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt do gatunków o dużym ryzyku wyginięcia.

- pomniki przyrody istniejące i postulowane obejmujące ochroną pojedyncze gatunki drzew i aleje,
- parki zabytkowe obejmujące ochroną obiekty parkowe i zespoły pałacowo-ogrodowe występujące na terenie wsi: Rozbitek, Kwilcz, Wituchowo, Lubosz, Chudobczyce, Prusim, Orzeszkowo, Niemierzewo, Dąbrowa Nowa (znajdują się one w rejestrze zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
- Obszar Natura 2000 PLB 300015 „Puszcza Notecka” jako pełnoprawna forma ochrony przyrody został ustanowiony Rozporządzeniem Ministra Środowiska z 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz.U.04.229.2313). Obejmuje on obszar 178.255,8 ha, z czego 6 695,4 ha w gminie Kwilcz. Obszar stanowi rozległy kompleks leśny, jeden z największych w Polsce, położony w międzyrzeczu Noteci i Warty, będącym częścią pradoliny Toruńsko - Eberswaldzkiej. Występuje na nim co najmniej 30 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej i co najmniej 7

gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi. Teren ten jest ważną ostoją dla kilku gatunków ptaków drapieżnych. W pobliżu granic obszaru opracowania znajduje się peryferyjnie położony fragment całości omawianej ostoi Natura 2000, położony poza zwartymi kompleksami leśnymi Puszczy Noteckiej.

Korzystnym czynnikiem dla rozwoju gminy Kwilcz jest jej położenie i bogactwo pod względem środowiska naturalnego. Duża ilość lasów, jezior sprzyjają rozwojowi turystyki pieszej, konnej czy wodnej. Wpływa to również na wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego. Należy podjąć działania na terenie gminy mające na celu zachowanie i wykorzystanie istniejących walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Połączenie tych zasobów przyczyni się do zwiększenia ich atrakcyjności dla mieszkańców, jak i promocji regionu. W ramach działań można rozważyć: przygotowanie i wytyczenie nowych szlaków pieszo-turystycznych, kulturoznawczych i ścieżek dydaktycznych oraz włączenie ich w istniejące szlaki regionalne i ogólnopolskie, wspierania działalności gospodarstw agroturystycznych, dbanie o czystość m.in. poprzez likwidację nielegalnych wysypisk śmieci, czy też współpracę z Zespołem Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego.

4.6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zabytków archeologicznych.

4.6.1. Dzieje osadnictwa pradziejowego, stan zachowania zabytków archeologicznych, istotne zagrożenia oraz obszary największego zagrożenia dla zabytków archeologicznych.

Niewielka ilość stanowisk archeologicznych z obszaru gminy Kwilcz wpływa niekorzystnie na proces poznawczy pradziejów tego terenu. Niemiej wśród znanych nam znajdują się takie, które posiadają wysoką wartość poznawczą i wytypowane są do wpisu do rejestru zabytków. Stanowiska te

położone są głównie na krawędziach i stokach dolin jezior oraz cieków wodnych i dominują wśród nich stanowiska wielokulturowe skupiające osadnictwo pradziejowe poprzez mezolit, neolit, epokę brązu i okres wpływów rzymskich (Chorzewo, stan. 6, 14 (obszar AZP 49-21); Orzeszkowo, stan. 1 (obszar AZP 49-20); Chudobczyce, stan. 10 (obszar AZP 50-20). Zwraca uwagę duża ilość stanowisk z epoki kamienia oraz neolitu – jak osada neolityczna w Luboszu, stan. 12, czy obozowiska z epoki kamienia: Lubosz, stan. 16, 18 (obszar AZP 49-21).; Chudobczyce, stan. 1 (obszar AZP 50-20). Są to stanowiska o dużej wartości poznawczej, reprezentatywne dla badań nad pradziejami tej strefy Wielkopolski. W przypadku każdego z tych stanowisk konieczne jest przeprowadzenie szczegółowej inwentaryzacji materiału archeologicznego na powierzchni oraz wykonanie badań weryfikacyjno – sondażowych w celu sprecyzowania zasięgu tych stanowisk.

Jednak podstawową i najliczniejszą grupę stanowisk, która składa się na archeologiczne dziedzictwo kulturowe gminy, stanowią stanowiska archeologiczne ujawnione głównie podczas badań AZP. Na zniszczenia narażone są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych, poprzez powstawanie w tych miejscach nielegalnych żwirowni i przez działania tzw. poszukiwaczy „skarbów”. Stanowiska położone na terenach zalesionych zagrożone są poprzez działania związane z gospodarką leśną – w tym poprzez głęboką orkę pod ponowne zalesienie terenu. W myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568) wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Aktualnie, zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są inwestycje budowlane i przemysłowe, nielegalna eksploatacja żwirowni. Realizacja inwestycji takich jak budowa obwodnic, dróg, zbiorników retencyjnych, eksploatacja żwirowni i kopalń kruszywa wymaga prawidłowego rozpoznania terenu pod względem faktycznej ilości stanowisk archeologicznych oraz

przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych na wytypowanych stanowiskach. Z uwagi na szeroko-płaszczyznowy zakres prac ziemnych charakteryzujący tego typu przedsięwzięcia budowlane, w bezpowrotny sposób niszczy się substancje zabytkową i obiekty archeologiczne. Natomiast istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali, których rozmiarów nie potrafimy ocenić. Działalność ta szczególnie zagraża cmentarzyskom zlokalizowanym na terenie gminy. Wiele zagrożeń wynika z przyspieszonego rozwoju gospodarczego, jak już wspomniano użycie ciężkiego sprzętu w rolnictwie, rozwój budownictwa na obrzeżach miast, budowa dróg. A zatem podstawowym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno budowlanych. Wysoki stopień zurbanizowania ma sam Kwilcz. Zabudowa historyczna wsi nakazuje szczególną ochronę pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych w jego obrębie. Przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych na tym terenie. Pozwalają skorygować, uszczegółowić i potwierdzić dane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

- Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te, atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, były również atrakcyjne

dla ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne. W celu ochrony zabytków archeologicznych ważne jest spełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich określonych przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Największym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych na terenie gminy Kwilcz, są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych. W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Do inwestycji zagrażających zabytkom archeologicznym w Gminie Kwilcz należą:

- kanalizacja: planowane jest wykonanie sieci kanalizacyjnej w 2013 r. m.in. pomiędzy wsiami Rozbitek – Mechnacz, z przygotowaniem pod dalszą realizację zadania w kierunku wsi Prusim,
- gazyfikacja: w planach jest wykonanie gazyfikacji tzw. Osiedla kwiatowego w Kwilczu,
- modernizacja dróg
- budownictwo wielorodzinne
- budownictwo jednorodzinne indywidualne

- rozbudowa infrastruktury rekreacyjnej
- zalesienia.

Wśród potencjalnych zagrożeń dla dziedzictwa archeologicznego wymienić należy zamierzenia inwestycyjne, związane z przebudową i rewitalizacją rynku w Kwilczu,

5. CELE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Urozmaicony krajobraz oraz dobra kultury materialnej gminy Kwilcz stwarzają możliwości rozwoju turystyki i rekreacji, tworzenia atrakcyjnego środowiska zamieszkania oraz budowania tożsamości regionalnej. Planowane inwestycje infrastrukturalne oraz sprzyjająca kumulacja obiektów zabytkowych w zespołach umożliwiają podjęcie kompleksowych działań rewaloryzacyjnych tych zabytków i ich otoczenia.

Program opieki nad zabytkami dla gminy Kwilcz na lata 2013-2016 zakłada w swych celach następujące priorytety:

- A. Konsekwentne i planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu, dotyczących opieki nad zabytkami, jako potwierdzenie i uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- B. Bieżąca kontrola stanu zachowania zabytków i działania zmierzające do jego poprawy.
- C. Wyeksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- D. Zintegrowanie działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazowego, zmierzających do stworzenia spójnych zasad zagospodarowania przestrzeni.
- E. Wspieranie aktywności lokalnej, mającej na celu kreowanie wizerunku gminy i tożsamości mieszkańców.
- F. Wykorzystanie walorów obiektów zabytkowych dla potrzeb turystyki i edukacji.
- G. Monitorowanie stanu formalno-prawnego oraz form użytkowania

obiektów i obszarów zabytkowych.

- H. Wspieranie działań mających na celu pozyskiwanie pozabudżetowych środków finansowych (w tym funduszy strukturalnych Unii Europejskiej) na promocję i opiekę nad zabytkami.
- I. Tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
- J. Akcja informacyjna i edukacyjna upowszechniająca wiedzę z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Realizacja założonych powyżej celów głównych odbywać się będzie poprzez następujące zadania:

1. Zakończenie gminnej ewidencji zabytków nieruchomych, obszarów chronionych oraz stref występowania stanowisk archeologicznych. Gmina Kwilcz posiada wykazy ponad dwustu obiektów zabytkowych – dla niektórych z nich służby konserwatorskie sporządziły kompletną dokumentację, większość posiada karty adresowe. W oparciu o te wykazy wykonywana została gminna ewidencja zabytków architektonicznych. Na chwilę obecną wykonano 237 kart GEZ obiektów architektonicznych dla obszaru całej gminy. Działania te objęły swym zasięgiem teren Kwilcza, oraz wszystkie wsie wchodzące w skład gminy. Do wykonania pozostają karty obszarów chronionych oraz stref występowania stanowisk archeologicznych, które wykonane zostaną w najbliższym czasie. Przedsięwzięcie to ma na celu rozpoznanie obszaru działań, ich rozmiaru oraz zakresu, a następnie ująć jako jedno z zadań administracji samorządowej utworzenie i prowadzenie gminnej ewidencji zabytków. Powinna ona objąć: założenie karty ewidencyjnej dla każdego obiektu, zgromadzenie dokumentacji rejestrującej aktualny stan zabytku i bieżącą aktualizację informacji o jego stanie.

Gminna ewidencja zabytków, obszarów chronionych oraz stref występowania stanowisk archeologicznych sporządzona zostanie zgodnie z zaleceniami Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz Wielkopolskiego Wojewódzkiego

Konserwatora Zabytków w Poznaniu. Jednym z obowiązków nałożonych ustawowo na gminy jest: „Uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, oraz przy kształtowaniu środowiska”. Ma temu służyć gminna ewidencja zabytków, o której mówi art. 22, pkt 4. *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (DZ. U. Nr 162, poz. 1568). Ułatwi ona działania w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego gminy Kwilcz. W procesie sporządzania dokumentów planistycznych, związanych z zagospodarowaniem przestrzennym, respektowane będą wyznaczone na załącznikach graficznych strefy ochrony stanowisk archeologicznych oraz następujące zapisy zapewniające prawidłową ochronę archeologicznego dziedzictwa kulturowego w stosunku do stref występowania stanowisk archeologicznych oraz obszarów chronionych:

„Prace inwestycyjne, w tym ziemne związane z budownictwem i zagospodarowaniem terenu, na obszarze stref ochrony stanowisk archeologicznych, w obrębie obszarów chronionych (układy urbanistyczne, ruralistyczne, założenia pałacowo-parkowe, cmentarze, obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w ewidencji) oraz na obszarze planowanych zalesień, wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki realizacji inwestycji”.

W przypadku stanowisk wpisanych do rejestru zabytków stosowany ponadto będzie następujący zapis:

„Zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na terenie stanowisk wpisanych do rejestru zabytków, a prace porządkowe prowadzone w ich obrębie wymagają uzgodnienia z WWKZ”.

2. Zapobieganie dewastacji ujawnionych nawarstwień kulturowych oraz stanowisk archeologicznych. Stanowiska te narażone są na zniszczenia wynikające m.in. z prowadzonych inwestycji budowlanych. W trakcie

wykonywanych prac ziemnych dochodzi często do odkrycia warstw zantropogenizowanych i stanowisk nierejestrowanych powierzchniowo – w takim przypadku należy zgłosić fakt odkrycia stanowiska do WWKZ w Poznaniu i przeprowadzić badania w obrębie prowadzonych inwestycji. Należy również prowadzić doraźną kontrolę znanych stanowisk archeologicznych przez wyznaczonych pracowników UG czy policję w celu zapobiegania ich niszczenia m.in. przez detektorystów.

3. Prowadzenie prac remontowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Gminy Kwilcz zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi. Gmina Kwilcz nie jest właścicielem obiektów wpisanych do rejestru zabytków, natomiast w jej posiadaniu znajduje się tzw. „Stara Szkoła” będąca w ewidencji zabytków. W 2013 roku planowany jest jej gruntowny remont i oddanie do użytku z funkcją muzealno-kulturalną.
4. Zabezpieczenie przez gminę dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków.
5. Zbieranie informacji na temat przeprowadzonych remontów oraz zmian własnościowych obiektów zabytkowych. Odnotowanie tych faktów w kartach adresowych obiektów.
6. Udzielanie pomocy merytorycznej oraz współpraca z właścicielami obiektów zabytkowych w celu ich właściwego utrzymania i zabezpieczenia.
7. Prowadzenie działań mających na celu wspieranie właścicieli zabytkowych parków podworskich w pracach związanych z rewaloryzacją i jak najlepszym utrzymaniem parków, m.in. poprzez konsultacje i doradztwo.

8. Pisemne informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o obowiązkach ustawowych związanych z użytkowaniem miejsc tego typu oraz o możliwościach i źródłach finansowania prac remontowych i konserwatorskich.
9. Reagowanie samorządu na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków, w konsekwencji prowadzące do uszkodzeń, zmiany charakteru zabytkowego lub zniszczenia obiektu.
10. Wprowadzenie ulg podatkowych dla osób prowadzących prace renowacyjne przy obiektach zabytkowych.
11. Organizacja spotkań i szkoleń z zakresu ochrony dziedzictwa kulturalnego m.in. z właścicielami obiektów zabytkowych w celu zapoznania się z możliwościami udostępnienia oraz uzgodnienia zasad korzystania z tych obiektów w celach turystycznych. W przypadku pozytywnej reakcji wykonanie oznakowań informujących o udostępnieniu obiektów do zwiedzania.
12. Opracowanie i umieszczanie tablic informacyjnych na zewnątrz obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz miejsc i obiektów zabytkowych ważnych dla regionu, zawierających podstawowe dane historyczne o obiekcie.
13. Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych, organizowanych w zabytkowych budynkach, jako jedna z możliwych form ratowania niszczących i ginących z krajobrazu obiektów zabytkowych.
14. Wspieranie lokalnych inicjatyw zmierzających do udokumentowania, zachowania i kultywowania regionalnych wartości niematerialnych (pieśni,

podania, legendy, tradycje związane z ważnymi wydarzeniami rodzinnymi jak śluby czy pogrzeby, tradycje związane ze świętami, potrawy regionalne, nazwy miejscowe itp.).

15. Wspieranie folkloru oraz zanikających zawodów, m.in. poprzez organizację imprez promujących miejscowy koloryt, dawne rzemiosło, zawody, wydawnictwa z tego zakresu itp.
16. Prowadzenie szeroko pojętych działań mających na celu upamiętnianie i utrwalanie w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia, ważnych wydarzeń historycznych oraz wybitnych postaci związanych z regionem, m.in. poprzez współorganizowanie seminariów naukowych, imprez okolicznościowych czy działalność wydawniczą.
17. Przygotowanie i prowadzenie konkursu poświęconego zasobom dziedzictwa kulturowego z terenu gminy Kwilcz, adresowanego do dzieci i młodzieży ze szkół podstawowych i gimnazjalnych.
18. Opracowanie, przygotowanie, wspieranie i promowanie imprez propagujących wydarzenia historyczne, kulturowe i etnograficzne regionu.
19. Współpraca z organizacjami pozarządowymi i wspieranie ich działań w zakresie promocji historii i kultury regionu. Mobilizowanie organizacji do aktywnego działania, m.in. poprzez ustanowienie i ufundowanie nagrody dla najaktywniejszego działacza w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kultury.
20. Wspieranie finansowe badań archeologicznych prowadzonych na terenie gminy Kwilcz, mających na celu pełniejsze poznanie prehistorii regionu.

21. Weryfikacja stanu zachowania cmentarzy z terenu gminy Kwilcz i ich szczegółowa inwentaryzacja, oraz wytypowanie spośród nich najwartościowszych i najlepiej zachowanych w celu wpisu do rejestru zabytków. Wykonywanie prac porządkowych na cmentarzach ewangelickich.
22. Tworzenie pieszych, rowerowych i samochodowych tras i szlaków turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.
23. Zorganizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek po najciekawszych i najważniejszych miejscach w gminie oraz przedstawienie dzieciom i młodzieży obiektów zabytkowych.
24. Realizacja projektu „Historyczny zakątek”. Projekt ten polega na rewitalizacji centrum miejscowości – plac przy kościele – poprzez nadanie nowego oblicza miejscu pełniącemu funkcje społeczno-kulturalne w Kwilczu.
25. Projekt „Stara szkoła – Kwileckie Centrum Kultury i Edukacji im. Floriana Mazurkiewicza”. Przedsięwzięcie to polega na adaptacji starego XIX-wiecznego budynku szkoły na cele kulturalno – edukacyjne. W zabytkowej przestrzeni dawnej szkoły powstanie przestrzeń przeznaczona na działalność kulturalną przeznaczoną dla mieszkańców gminy.

6. KIERUNKI DZIAŁAŃ DLA REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

6.1. Zakończenie wykonania gminnej ewidencji zabytków.

Gmina Kwilcz posiada wykazy kilkuset zabytków – dla niektórych z nich służby konserwatorskie sporządziły kompletną dokumentację, większość posiada karty adresowe. W oparciu o te wykazy wykonywana jest w etapach, gminna ewidencja zabytków. Na chwilę obecną wykonano 237 kart GEZ obiektów architektonicznych dla obszaru całej gminy Kwilcz. Działania te objęły swym zasięgiem miejscowość oraz wszystkie wsie wchodzące w skład gminy. Do wykonania pozostają karty obszarów chronionych oraz stref występowania stanowisk archeologicznych, które wykonane zostaną w najbliższym czasie. Przedsięwzięcie to ma na celu rozpoznanie obszaru działań, ich rozmiaru oraz zakresu, a następnie ująć jako jedno z zadań administracji samorządowej utworzenie i prowadzenie gminnej ewidencji zabytków. Powinna ona objąć: założenie karty ewidencyjnej dla każdego obiektu, zgromadzenie dokumentacji rejestrującej aktualny stan zabytku i bieżącą aktualizację informacji o jego stanie.

6.2. Tworzenie parków kulturowych.

Ponieważ teren gminy Kwilcz znajduje się w granicach Sierakowskiego Parku Krajobrazowego, w pobliskich: Chalinie funkcjonuje Ośrodek Edukacji Przyrodniczej; w Mniszkach – Centrum Edukacji Regionalnej i Przyrodniczej, od niedawna rozpoczął swą działalność w Prusimiu – Skansen „Olandia”, oraz dodatkowo znajdują się tu inne, liczne na tym obszarze, formy ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego, nie ma potrzeby tworzenia nowej formy administracyjnej, jaką jest park kulturowy. Przemawia za tym również fakt objęcia ochroną konserwatorską wszystkich zachowanych zespołów dworskich, pałacowych wraz z towarzyszącymi im założeniami folwarcznymi i

parkowymi, oraz wybranych obiektów architektury.

Sierakowski Park Krajobrazowy powstał w celu ochrony charakterystycznych form krajobrazu. Parki krajobrazowe, w zakresie realizacji swoich celów, mają również za zadanie promocję komponentu kulturowego obszaru, na którym działają. Przejawem takiej działalności w Sierakowskim Parku Krajobrazowym jest program zajęć przygotowany przez Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Chalinie oraz Centrum Edukacji Regionalnej i Przyrodniczej w Mniszkach, gdzie młodzież i dzieci zapoznają się m.in. ze specyfiką ginących zawodów. Powoływanie do życia nowego parku kulturowego w tym przypadku na chwilę obecną nie jest wymagane.

6.3. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

Gmina Kwilcz jest gminą turystyczną, gdzie duża liczba jezior i lasów oraz piękno charakterystycznego krajobrazu sprzyja rozwojowi ruchu turystycznego, i zapewnia odpowiednią bazę dla wypoczynku. Jednak sama przyroda w dzisiejszych czasach nie stanowi już wystarczającego magnes dla spragnionych atrakcji turystów. Dodatkowym atutem podnoszącym wartość oferty wypoczynkowej gminy może być umiejętne i ciekawe wykorzystanie historii i dziedzictwa kulturowego regionu. W związku z tym należy przygotować spójną ofertę turystyczną, łączącą elementy przyrodnicze, etnograficzne i historyczne. Szczególnie ważnym i nośnym hasłem w tym przypadku może być wątek związany z dawnym ziemiaństwem, dworami i pałacami z terenu ziemi kwileckiej. Duże zagęszczenie dawnych majątków na tym obszarze sprzyja wykorzystaniu ich w działaniach edukacyjno - promocyjnych.

Część obiektów wpisanych do rejestru zabytków jest już wykorzystywana w celach turystycznych i edukacyjnych. Działania takie odbywają się m.in. w Prusimiu, gdzie w zabudowaniach XIX-wiecznego zespołu dworsko-

folwarcznego rozpoczął funkcjonowanie Skansen „Olandia”, nawiązujący w swej działalności do tradycji osadnictwa Olendrów na terenie powiatu międzychodzkiego. Odmienna forma działalności edukacyjnej prowadzona jest w zabytkowym zespole pałacowo-folwarcznym w Rozbitku. Obecny właściciel Jan A.P. Kaczmarek w 2004 roku założył „Instytut Rozbitek”. Pomyślany jako miejsce roboczych spotkań artystów filmu, muzyki i teatru, propagować ma ideę zachowania wolności ekspresji w warunkach narzuconych przez współczesny skomercjalizowany rynek artystyczny.

Podobne zamierzenia związane z rozwojem bazy turystycznej ma obecny właściciel zespołu pałacowego w Kwilczu. Z uzyskanych od właściciela nieruchomości wynika, iż pragnie on uruchomić tam działalność hotelarską wraz z bogatą ofertą turystyczną. W planach jest wykonanie gruntownego remontu obiektów wraz z rewitalizacją parku. Działania te pozwolą na zachowanie unikatowego zespołu pałacowego i udostępnienie go społeczeństwu.

Wśród innych działań mających na celu wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego są prace związane ze szlakami turystycznymi. Obszar gminy Kwilcz posiada oznakowaną sieć szlaków pieszych i rowerowych, przeznaczonych dla ruchu turystycznego. Trasy te zostały wyznaczone tak, aby na ich przebiegu znalazły się obiekty o dużej wartości historycznej. Krajobraz kulturowy gminy Kwilcz oraz jej niezwykle cenne i ciekawe walory przyrodniczo-krajobrazowe pozwalają na tworzenie nowych, tematycznych szlaków turystycznych pieszych, rowerowych i konnych o charakterze lokalnym i krajowym. Wykorzystując bogaty zasób zespołów pałacowo-dworskich, istnieje możliwość stworzenia np. trasy rowerowej „Szlakiem dworów i pałaców ziemi kwileckiej”, która mogłaby przebiegać w sposób następujący: Prusim – Kurnatowice – Rozbitek – Kwilcz – Orzeszkowo – Mościejewo – Niemierzewo - Lubosz. Przebieg takiej trasy obejmowałby m.in.: zespoły pałacowo-dworskie, folwarki, kościoły katolickie, cmentarze i inne atrakcje. Drugim rozwiązaniem może być trasa rowerowa „Szlakiem zabytków sakralnych ziemi kwileckiej.

Przebiegać ona może przez następujące punkty: grota w Mościejewie, przydrożne krzyże i kapliczki, kwilecką Pietę, święty obraz na dębie w Upartowie, czy też zbór i cmentarz kalwiński w Orzeszkowie.

W ramach działań edukacyjnych i promocyjnych organizować można festyny historyczne oraz pokazy dawnego rzemiosła. Szczególnie ciekawe są imprezy organizowane na terenie zespołów pałacowo-dworskich oraz na folwarkach – stwarzają możliwość m.in. zaprezentowania dawnych zawodów takich jak kołodziej, kowal czy rymarz, prezentację działania starych maszyn rolniczych. Imprezy tego typu i pokazy mogą odbywać się na terenie założenia folwarcznego w Kwilczu, i organizowane było by we współpracy z prywatnym właścicielem. Należy również zwrócić uwagę na niezwykle związki Kwilcza z jego dawnymi właścicielami. Jest to jedyna miejscowość w powiecie międzychodzkim, gdzie własność ziemską należała do jednej rodziny i korzeniami sięga czasów średniowiecznych. Stwarza to możliwość organizacji imprez i festynów nawiązujących do historii rodu Kwileckich i ważnych wydarzeń z nimi związanych.

Bogactwo dziedzictwa kulturowego ziemi kwileckiej stwarza możliwość organizacji różnorodnych działań w zakresie promocji i edukacji związanych z ochroną zabytków i popularyzacją wiedzy o regionie.

6.4. Określenie sposobu realizacji celów gminnego programu opieki nad zabytkami.

Realizacja *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Kwilcz na lata 2013-2016* powierzona zostanie właściwemu pracownikowi UG, który w swych obowiązkach będzie miał za zadanie m.in. realizację celów w nim postawionych. Osoba ta nawiąże współpracę z podległymi osobami i jednostkami organizacyjnymi gminy w celu sprawnego wdrażania i przeprowadzania programu.

Program realizowany będzie w szerokim zakresie poprzez współpracę z różnymi instytucjami, stowarzyszeniami oraz osobami prywatnymi. W miarę możliwości rozwiązywane będą bieżące problemy za zakresu ochrony dóbr kultury. Prowadzone będą działania w zakresie informacji i doradztwa m.in. informowanie o możliwościach pozyskania funduszy na prace remontowe i renowacyjne obiektów zabytkowych.

W celu prawidłowej realizacji programu osoba za niego odpowiedzialna prowadzi będzie ścisłą współpracę z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu.

7. PODZIAŁ NA OBSZARY, PROJEKTY, ZADANIA.

	DZIAŁANIE	2013–2014	2015–2016
1.	Zakończenie gminnej ewidencji zabytków, obszarów chronionych oraz stref występowania stanowisk archeologicznych	– wykonanie ewidencji obszarów chronionych, stanowisk archeologicznych, oraz stref występowania dla całej gminy	–
2.	Zapobieganie dewastacji ujawnionych nawarstwień kulturowych i stanowisk archeologicznych	– w przypadku prowadzenia prac budowlanych na obszarze występowania stanowisk archeologicznych informowanie inwestorów o wymogu prowadzenia prac archeologicznych oraz wymaganie od nich uzgodnień w tym zakresie z WWKZ w Poznaniu, – kontrola stanowisk archeologicznych przez policję oraz zwrócenie	– w przypadku prowadzenia prac budowlanych na obszarze występowania stanowisk archeologicznych informowanie inwestorów o wymogu prowadzenia prac archeologicznych oraz wymaganie od nich uzgodnień w tym zakresie z WWKZ w Poznaniu, – kontrola stanowisk archeologicznych przez policję oraz zwrócenie

		uwagi na osoby posługujące się wykrywaczami metali	uwagi na osoby posługujące się wykrywaczami metali
3.	Prace remontowe przy obiektach zabytkowych stanowiących własność władz samorządowych	– wytypowanie obiektów wymagających bezwzględnych prac remontowych: tzw. „Stara Szkoła” – uzgodnienie zakresu prac remontowych z WWKZ w Poznaniu	–
4.	Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków	– wypracowanie zasad przyznawania dotacji na tego typu prace	-
5.	Zbieranie informacji na temat przeprowadzonych remontów oraz zmian własnościowych	– prowadzenie bieżącej aktualizacji stanów własności w przypadku zmian właścicieli obiektów zabytkowych	– prowadzenie bieżącej aktualizacji stanów własności w przypadku zmian właścicieli obiektów zabytkowych
6.	Udzielanie pomocy merytorycznej oraz współpraca z właścicielami obiektów zabytkowych.	– działania realizowane na bieżąco	– działania realizowane na bieżąco
7.	Wspieranie w działaniach właścicieli zabytkowych parków podworskich	– prowadzenie działań w zakresie doradztwa i współpracy realizowanych na bieżąco	– prowadzenie działań w zakresie doradztwa i współpracy realizowanych na bieżąco
8.	Pisemne informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o obowiązkach ustawowych związanych z użytkowaniem miejsc tego typu oraz o możliwościach i źródłach	– prace prowadzone na bieżąco	– prace prowadzone na bieżąco

	finansowania prac remontowych i konserwatorskich		
9.	Reagowanie samorządu na brak właściwej opieki nad zabytkami	– informowanie właścicieli obiektów nieprzestrzegających zasad właściwej opieki nad zabytkami o grożących im konsekwencjach	– informowanie WWKZ w Poznaniu o naruszeniach związanych z użytkowaniem obiektów zabytkowych
10.	Ulgi podatkowe dla osób prowadzących prace renowacyjne przy obiektach zabytkowych	– opracowanie kryteriów przyznawania i wysokości ulg podatkowych dla osób prowadzących prace renowacyjne przy obiektach zabytkowych – wprowadzenie ulg w życie uchwałą rady gminy	– stosowanie ulg dla osób prowadzących prace remontowe w obiektach zabytkowych
11.	Współpraca z właścicielami obiektów zabytkowych	– organizacja spotkania w celu uzyskania możliwości udostępnienia obiektów zabytkowych dla turystyki	– oznakowanie obiektów wraz z określeniem warunków udostępniania zwiedzania
12.	Tablice z rysem historycznym obiektów zabytkowych	– wytypowanie najwartościowszych obiektów zabytkowych – porozumienie się z właścicielami obiektów – umieszczanie tablic na zabytkach znajdujących się na terenie Kwilcza	– umieszczanie tablic na zabytkach znajdujących się na terenie gminy
13.	Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych	–	– opracowanie wzorca zasad wspierania rozwoju agroturystyki w obiektach zabytkowych

14.	Wspieranie lokalnych inicjatyw zmierzających do dokumentowania wartości niematerialnych	– działania prowadzone na bieżąco	– działania prowadzone na bieżąco
15.	Wspieranie folkloru oraz zanikających zawodów	– sporządzenie wykazu osób zajmujących się dawnym rzemiosłem z terenu gminy	– wspieranie działań mających na celu promocję dawnych rzemiosł – współorganizacja pokazów i imprez folklorystycznych
16.	Wspieranie działań mających na celu upamiętnienie i utrwalenie ważnych wydarzeń historycznych i postaci związanych z regionem	– działania prowadzone na bieżąco	– działania prowadzone na bieżąco
17.	Wspieranie organizacji gminnego konkursu poświęconego zasobom dziedzictwa kulturowego	– określenie zasad organizacji konkursu – powołanie komisji konkursowej	– przeprowadzenie konkursu w szkołach podstawowych i gimnazjalnych
18.	Program promocji gminy w zakresie dziedzictwa kulturowego	– opracowanie koncepcji działań w zakresie promocji gminy	– realizacja i działania promocyjne
19.	Wspieranie imprez propagujących wydarzenia historyczne, kulturowe i etnograficzne związane z regionem	– działania prowadzone na bieżąco	– działania prowadzone na bieżąco
20.	Współpraca z organizacjami pozarządowymi	– współpraca prowadzona na bieżąco	– współpraca prowadzona na bieżąco
21.	Wspieranie finansowe badań archeologicznych	–	–
22.	Zabytkowe cmentarze	– ocena stanu zachowania	– inwentaryzacja, zabezpieczenie i uporządkowanie

			wybranych cmentarzy i ich oznakowanie
23.	Wycieczki i rajdy szkolne po najciekawszych i najważniejszych miejscach w Gminie oraz przedstawienie dzieciom i młodzieży obiektów zabytkowych.	- opracowanie formuły wycieczek - przygotowanie programu wycieczek i rajdów.	- realizacja przedsięwzięcia
24.	„Historyczny zakątek” - czyli rewitalizacji centrum miejscowości – plac przy kościele – poprzez nadanie nowego oblicza miejscu pełniącemu funkcje społeczno-kulturalne w Kwilczu.	- wykonanie prac rewitalizacyjnych	-
25.	Projekt „Stara szkoła – Kwileckie Centrum Kultury i Edukacji im. Floriana Mazurkiewicza”. Adaptacji starego XIX-wiecznego budynku szkoły na cele kulturalno – edukacyjne	- wykonanie prac rewitalizacyjnych	-
26.	Tworzenie pieszych, rowerowych i samochodowych tras i szlaków turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.	- przeanalizowanie i wytyczenie nowych szlaków turystycznych związanych z dziedzictwem historycznym - współpraca ze Starostwem Powiatowym w Międzychodzie	- konserwacja istniejących szlaków

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU

OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Samorząd gminy Kwilcz jest podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami. Aby osiągnąć zamierzone w nim cele, jego realizacja powinna odbywać się m.in. poprzez działania władz gminnych zmierzające do jak najefektywniejszego ich wykonania. Samorząd musi również oddziaływać na różne, związane z zabytkami, podmioty w celu wypracowania zachowań służących realizacji tego programu. Głównym odbiorcą programu jest społeczność gminy, która bezpośrednio odczuje efekty jego wdrażania.

Dostępne instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z obowiązujących przepisów prawnych, opartych na nich działaniach umocowanych w realiach finansów publicznych oraz instrumentów prawno-ekonomicznych.

W realizacji *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Kwilcz na lata 2013-2016* wykorzystane zostanie instrumentarium w zakresie:

- instrumenty prawne, m.in.:
  - przepisy ustawowe oraz dokumenty wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
  - miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego,
  - programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- instrumenty koordynacji, m.in.:
  - strategia rozwoju gminy,
  - studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego,
  - plany rozwoju lokalnego,
  - programy ochrony środowiska przyrodniczego,
  - programy prac konserwatorskich,
  - plan ochrony Sierakowskiego Parku Krajobrazowego,
  - studia, analizy, koncepcje,

- plany rewitalizacji,
- umowy i porozumienia,
- kontrakty,
- prowadzenie instytucji, w tym tworzenie podmiotów prawnych,
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi,
- instrumenty finansowe, m.in.:
  - dotacje,
  - subwencje,
  - dofinansowania,
  - nagrody,
  - zachęty finansowe,
  - zbiórki społeczne,
  - programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
  - programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy Unii Europejskiej,
- instrumenty społeczne, m.in.:
  - edukacja kulturowa,
  - informacja,
  - sprawna komunikacja,
  - współpraca,
  - współdziałanie z organizacjami społecznymi i pozarządowymi,
- instrumenty kontrolne, m.in.:
  - ciągła aktualizacja bazy danych geodezji i gospodarki gruntami, infrastruktury technicznej (w tym komunikacji), stanu zagospodarowania przestrzennego miejscowości, stanów technicznych obiektów zabytkowych, poziomu bezrobocia,
  - monitoring stanu środowiska kulturowego.

9. MONITORING DZIAŁANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Nad prawidłową realizacją i przebiegiem *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Kwilcz na lata 2013-2016* czuwać będzie pracownik UG. Z zapisów ustawowych wynika, iż wójt gminy ma obowiązek sporządzania co 2 lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie takie następnie musi trafić do rady gminy, która dokonuje oceny stanu realizacji programu, przy ewentualnym udziale lub opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu. Program opieki nad zabytkami musi być również aktualizowany po 4 latach od przyjęcia go przez radę.

10. ZEWNĘTRZNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Aby zrealizować cele zawarte w *Programie opieki nad zabytkami dla gminy Kwilcz na lata 2013-2016* potrzebne są znaczne środki finansowe. Cennym wsparciem dla budżetu gminy mogą być fundusze pozyskiwane z innych źródeł, m.in. w ramach programów operacyjnych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, czy też z funduszy pomocowych Unii Europejskiej.

- a. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (www.mkidn.gov.pl) w ramach swoich uprawnień tworzy programy wspierające między innymi prace służące ochronie zabytków. Rodzaje i zakresy ochrony zgodne są z aktualną polityką ochrony dziedzictwa kulturowego Rządu Rzeczypospolitej.
- b. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków (wosoz.bip-i.pl/public) – dotacje przyznawane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do

rejestr zabytków na podstawie wniosków złożonych przez właścicieli, posiadaczy lub użytkowników zabytków.

- c. Samorząd Województwa Wielkopolskiego (www.bip.umww.pl) – budżet województwa wielkopolskiego przewiduje środki na pomoc finansową ukierunkowaną na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Są to dotacje celowe z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych m. in. jednostek sektora finansów publicznych.
- d. Fundusz Kościelny (www.mswia.gov.pl) – dotacje udzielane wyłącznie na remonty i konserwacje zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających obiektów. Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących, wyposażenia obiektów sakralnych oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wewnątrz. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków Funduszu Kościelnego są:
  - osoby prawne Kościoła Katolickiego
  - osoby prawne innych kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie ustaw o stosunku Państwa do kościołów oraz związków wyznaniowych
  - osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych wpisanych do rejestru kościołów i związków wyznaniowych, o którym mowa w art. 30 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. z 2005 Nr 231, poz. 1965, z późn. zm.).
- e. Ponadto istnieją możliwości zdobywania środków finansowych ze źródeł zewnętrznych na zadania inwestycyjne i społeczne do

współfinansowania z funduszy krajowych i zagranicznych Unii Europejskiej. W ramach tych funduszy można wnioskować o środki m.in. do: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Puszcza Notecka i ”Stowarzyszenie Lokalna Grupa Rybacka „Obra-Warta”.

Uzasadnienie

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ((Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) wójt gminy ma obowiązek opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami na okres 4 lat. Program opieki przyjmuje rada gminy po uzyskaniu pozytywnej opinii właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Niniejszy program został opracowany na lata 2013 – 2016 i uzyskał pozytywną opinię Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z dnia 16.05.2013 roku. Program ma na celu m.in. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, wyeksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, określenie warunków współpracy właścicielami zabytków.

Z realizacji programu wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie i przedstawia je radzie gminy.

W związku z powyższym podjęcie uchwały uważa się za uzasadnione.